

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

CUMHURİYETİN İLANINDAN DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA KADAR
TÜRK BASINI

Nurhan AYDIN

Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Tarih Bölümü,
z.nurhanaydin@hotmail.com

:0000-0001-5192-6346

Ferhat ACAR

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Mülkiye Koruma ve Güvenlik Bölümü,
acarf3333@gmail.com

:0000-0001-8067-6382

Bahar ŞENTÜRK ACAR

Dr., Bağımsız Araştırmacı
bahar.sntrk61@gmail.com

:0000-0003-4768-8650

Atıf / Citation: Aydın, N., Acar F. & Şentürk Acar, B. (2024). Cumhuriyetin ilanından Demokrat Parti iktidarına kadar Türk basını. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (İNİJOSS), 13(2), 627-655

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1514013>

Öz

Türk basını ile ilgili ilk sansür henüz Cumhuriyet kurulmadan önce 8 Şubat 1857 tarihli Matbaa Nizamnamesi ile gerçekleşmiştir. Bu Nizamname ile Türk basını yeni bir döneme girmiş, gazete çıkarmak için basım öncesinde gazetenin müsveddelerinin gösterilmesi ve daha birçok şart getirilmiştir. Nizamname 1909 Matbuat Kanununa kadar yürürlükte kalmıştır. Bu Nizamnameyi 1867 tarihli Sadrazam Ali Paşa tarafından çıkarılan Ali Kararnamesi takip etmiştir. Bu kararname geçici olarak çıkarılsa da 1909'a kadar başa geçen hangi hükümet olursa olsun kararnameyi kendisine göre kullanıp basına sansür uygulamaktan geri durmamıştır. II. Abdülhamit döneminde basın ciddi bir suskunluk dönemine girerken I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde basın üzerinde az da olsa bir rahatlama olmuştur. Hem Millî Mücadele hem de Cumhuriyetin kuruluşunun ilk döneminde basının desteğine önem verilmiş, basına kısmi özgürlükler tanınarak yeni kurulan devlete destek sağlanmaya çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan siyasi ve iktisadi problemlerle birlikte yapılan eleştiriler iktidarı hedef almaya başlayınca sık sık gazete kapatma kararları uygulanmıştır. Yeni dünya düzeninde ortaya çıkan Sovyet istekleri de basına yansımış hem iktidar yanlısı hem de muhalefeti destekleyen basının Sovyet isteklerine karşı ortak fikirler beyan ettikleri görülmüştür. 1946 yılı sonrasında basın üzerindeki sansür nispeten kalkmış gibi görünse de muhalefet yanlısı basının eleştirileri sonrasında basını denetleme durumu devam etmiştir. Basın her daim kamuoyunu yönlendirecek bir araç olarak görülmüş ve çok partili sisteme geçişte etkisi göz ardı edilemeyecek derecede olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basın, İktidar-Muhalefet, Sansür, Demokrat Parti, Gazete

Received / Geliş Tarihi: 10.07.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 04.11.2024

TURKISH PRESS FROM THE DECLARATION OF THE REPUBLIC TO THE DEMOCRAT PARTY POWER

Abstract

The first censorship intended to the Turkish Press took place with the Printing Press Regulation dated February 8, 1857, before the establishment of the Republic. With this Regulation, the Turkish press entered a new era. In order to publish a newspaper, some stipulations were imposed; the manuscripts of the newspaper were to be shown before publication and many other stipulations were also introduced. The ordinance remained in force until the Printing Law in 1909. This Ordinance was followed with the Ali Decree issued by the Grand Vizier Ali Pasha in 1867. Though this decree was issued temporarily, no matter which government came to power until 1909, they did not hesitate to use the decree in their own way and censor the press. During the reign of Abdülhamid II, the press entered a period of serious silence, while during the First and Second Constitutional Periods, there was a slight relief on the press. In both the National Struggle and the first period of the establishment of the Republic, the support of the press was given importance, and it was tried to provide support to the newly established state by granting partial freedoms to the press. When the criticisms made with the political and economic problems that emerged during World War II began to target the government, newspaper closure decisions were frequently implemented. The Soviet demands occurring in the new world order were also reflected in the press, and it was seen that both the pro-government and the opposition-supporting press expressed common ideas against the Soviet demands. Although the censorship on the press seemed to be relatively abolished after 1946, the control of the press continued after the criticism of the pro-opposition press. The press was always seen as a tool to direct public opinion and its influence on the transition to a multi-party system cannot be ignored.

Keywords: Press, Government-Opposition, Censorship, Democrat Party, Newspaper

GİRİŞ

Yazılı basının 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde Almanya'nın Mainz şehrinde Johann Gutenberg'in oynar harflerle basımı geliştirmesi ile başladığı söylenmektedir (Güner, 2015, s. 19). Avrupa'da Latin alfabesi ile yazılan ilk eser 1440 yılında basılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere matbaanın İstanbul'da ilk defa tesisi Avrupa'dan 286 yıl sonra mümkün olmuştur. Bu gecikmenin asıl sebebi şüphesiz din ile ilgiliydi. Çünkü matbaada kitap basılması kafirlerin buluşu ve günah olarak gösteriliyordu. Bunun dışında ekonomik nedenlerde etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu içinde elle kitap yazıp geçimini sağlayan yüzlerce insan bulunmaktaydı (Parmaksızoğlu, 1959, s. 3).

1831 yılında İstanbul'da yayımlanmaya başlayan ilk Türkçe gazete Takvim-i Vekayi bir resmî gazete niteliği taşımıştır. Devletin aldığı kararlar hakkında kamuoyunu bilgilendirme görevini yüklenen bu ilk gazetenin çalışanları devlet memurlarıydı. Tarihsel açıdan bu durum Türk basının devlet ile olan ilişkisi yönünden enteresan bir sürecin başlangıcını ortaya koymaktadır (Özsever, 2004, s. 55).

I. Meşrutiyet dönemi başta olmak üzere epeyce acılı süreçleri yaşayan Türk basın tarihi, Cumhuriyet'in kurulmasıyla kendini yeni bir dönemin içinde bulmuştur. 1946'dan itibaren çok partili sisteme geçiş ile birlikte de günümüz basın anlayışına da yansıyan birden fazla uygulamanın ve davranışın temellerinin atıldığı yılların başlamasına sebep olmuştur (Bulunmaz, 2012, s. 204). Çalışmada Türk milletinin Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçişte basının yaşadığı zorluklar anlatılmaya çalışılmıştır.

1.Cumhuriyetin İlk Yıllarında Basın (1923-1929)

Millî Mücadelenin kazanılmasıyla Kuvay-ı Milliye karşıtı haberler yapan gazeteler kendi kabuklarına çekilmişti, yeni kurulan devlette Ermenice, Fransızca, Yahudice ve Rumca gazeteler yine çıkmaya devam etmiştir. Bu gazetelerin, siyasal ve sosyal faaliyetleri yok denecek kadar azdır. 1919 yılından itibaren Anadolu'da hâkim olan tek düşünce sistemine dayanan basın dili 1922 yılından sonra bütün yurda yayılmıştır (Güner, 2015, s. 41).

Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran iç gelişmelerden bazıları Halifeliğin kaldırılması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kurulması, Şeyh Sait İsyanı, Tahrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte İstiklâl Mahkemelerinin kurulması olmuştur ve bu olaylar basında büyük ilgi görmüştür (Koloğlu, 2006, s. 116).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir düzen yerleştirilmeye çalışılırken basından eleştiri yerine destek beklenmiş, bu dönemde yönetim ile basının arasındaki ilişkilerin gidişatı basının eleştiri hürriyetinin sınırlarını oluşturmuştur. Atatürk, İstanbul basınından münasip bulduğu kişilerle toplantılar düzenleyerek bir bağlantı kurmaya çalışmıştır. 1923 yılının Ocak ayında İstanbul'dan 6 gazeteci, ilki İzmit'te yapılan toplantıya çağırılmış, bu gazetecilere kurulması planlanan parti ve partilere isim olacak "halk" kavramının içeriği etrafındaki münakaşalar nedeniyle kavramdan ne anlaşıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Toplantıya katılan gazetecilerden Ahmet Emin Yalman, toplantı sırasında gazetecilere hilafet makamı ile ilgili fikirlerinin sorulduğunu ve görüşleri dinlendikten sonra Atatürk'ün hilafet makamının tamamen kaldırılması gerektiğine dair fikir

beyan ettiğini söylemiştir. Gazeteciler yapılması planlanan yenilikler ile ilgili halkı hazırlama vazifesini üstlenmişlerdir. Ancak Ankara yönetimi ile İstanbul basını arasındaki hassas denge, hilafetin kaldırılması sırasında bozulmuştur. 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması ile İstanbul basınının gözleri hilafet kurumuna yönelmiş ve bu kurumun kaldırılmaması gerektiğini savunanlar görülmüştür. Hilafetin bu muhalefete rağmen 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılması, sonuçlarını kısa ve uzun vadede gösterecek şekilde muhalif akımlarının ve tepkilerin artmasına neden olmuştur (Gürkan, 1998, s. 34-35).

7 Ekim 1923'te İstanbul basını üzerindeki sansür kaldırılmış olsa da zaman zaman iktidarın yaptığı uygulamalar basın ve iktidarı karşı karşıya getirecek gelişmelere sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanının muhalefet grup tarafından aceleye getirildiği düşüncesi, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları arasında anlaşmazlık ortaya çıkarmıştır. Mustafa Kemal'in gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılap hareketlerinde savaşta olduğu gibi tam yetki isteğinden dolayı Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele ve Kazım Karabekir Paşaların, Cumhuriyet'in ilandan sonra artık Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket etmeyecekleri anlaşılmıştır. İkinci Meclis'in çalışmalarına başlamasından bir süre sonra İstanbul'da çıkan Tanin, İkdam, Tevhid-i Efkâr gibi gazetelerin elle tutulur hiçbir iş yapmamakla eleştirdikleri Fethi Bey Hükümetini hedef alan yayınları basında gittikçe artan Ankara-İstanbul çatışmasına sebep olmuştur. Liderler arasındaki kutuplaşma basına da yansımıştır. İstanbul'da yayınlanan Tanin, İkdam ve Tevhid-i Efkâr muhalefeti desteklemiş ve yaptıkları açıklamalara geniş yer vermiştir. Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın; "iyi bir şey yapılmak için fena bir yol tutulmuştu" ifadesini kullanmıştır. Vatan gazetesi ise Mustafa Kemal'in artık hiçbir şeye karışmayıp siyasetten uzaklaşması gerektiği fikrini savunuyordu. Hüseyin Rauf Orbay ise Tevhid-i Efkâr ve Vatan gazetelerinde yayınlanan bir demecinde devlet başkanlığına halifenin getirilmesinin en doğru devlet şeklinin olacağını açıklamıştı (Güner, 2015, s. 42-44).

Hint Müslümanlarından Ağa Han ile Emir Ali, dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye birer mektup yazarak hilafetin kaldırılması bir yana geniş yetkilerle güçlendirilmesi gerektiğini öngörüyorlardı. Ancak mektup İsmet İnönü'ye ulaşmadan 5 ve 6 Aralık 1923'te Tanin, İkdam ve Tevhid-i Efkâr gazetelerinde yayımlandı. İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri, hilafetin asla istifa etmemesini ekler ve bu doğrultuda bir mektup yazar. Baro Başkanının mektubu Tanin'de yayınlanır. Ahmet Emin Yalman'da halifeyi destekleyen yayınlar yapar (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 62).

8 Aralık 1923'te İsmet Paşa konuyu Meclis'e taşımıştır. İnönü'ye göre mektup İngiliz Hükümeti'nin etkisi altında olan kişiler tarafından gönderilmişti ve mektubu yayımlayan gazetecilerin İstiklal Mahkemesinde yargılanması gerekiyordu. Meclis'te 63'e karşı 89 oy ile İstiklal Mahkemesi oluşturulması kararı kabul edilince Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit, Yazı İşleri Müdürü Baha, Tevhid-i Efkâr Gazetesi Başyazarı Velid Ebüzziya ve Yazı İşleri Müdürü Hayri Muhiddin, İkdam Gazetesi Başyazarı Ahmet Cevdet ve Sorumlu Müdür Ömer İzzettin, vatana ihanet suçuyla gözaltına alınarak tutuklanmışlardır. Tutuklananlar arasında Adana'da Toksöz gazetesinde yazılar yazan eski milletvekillerinden Abdülkadir Kemal ile Baro Başkanı Lütfi Fikri Bey de vardır. Yapılan yargılama sonucunda vatana ihanet ile suçlanan tüm sanıklara beraat kararı verilirken, İstanbul Baro Başkanı Lütfi Fikri, beş yıl kürek cezasına çarptırılmıştır (Güner, 2015, s.

42-45). Ancak 12 Şubat 1924'te çıkarılmış olan 412 sayılı af kanunundan yararlanarak serbest kalmıştır (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 62).

İstiklal Mahkemesi başkanı Topçu İhsan, duruşmalardan sonra basınla alakalı "Basın su ve ateş gibi bir unsurdur. Hem çok faydalı hem de çok zararlı olabilir. Yapılacak şey iyi ilişkiler kurarak faydalarını en yükseğe zararlarını en aşağıya indirmektir" demiştir. Topçu İhsan bu duruşmalardan sonra Hükümet ile İstanbul basını arasındaki ilişkilerin düzelmesi için Mustafa Kemal ve gazete başyazarları arasında bir toplantı organize etmeye çalışmış ve bu toplantı 4 Şubat 1924'te İzmir'de yapılmıştır (Topuz, 1973, s. 137).

Cumhurbaşkanı gazetecilerden cumhuriyetin çerçevesinde çelikten bir kale oluşturmalarını istedi. Başyazarlar temelde anlaşmazlıkları bulunmadığını, üsluplarından anlaşmazlıklar olabileceğini bunun da hoşgörü ile çözümlenebileceğini böylece özgürlük ortamının korunabileceğini belirttiler. Sağlanan geçici barış iktidara Hilafetin lağvı ve Osmanlı Hanedanının yurt dışına çıkarılması kararlarının fazla tepki görmeden kamuoyuna kabul ettirilmesini sağladı (Koloğlu, 1993, s. 61-62).

2.Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Şeyh Sait Ayaklanmasının Basın Üzerine Etkisi

İstanbul basını TBMM'de milletvekilleri arasında başlayan fikir ayrılıklarıyla yakından ilgilenmiştir. Diğer taraftan TCF'nin kuruluş aşamasında basından destek arayışına giren kuruculardan Adnan ve Rauf Beyler kendilerinin yayın organının Vatan gazetesinin olmasını istemişlerse de teklifleri Ahmet Emin Yalman tarafından kabul edilmemiştir (Gürkan, 1998, s. 42).

İstanbul basını ile iktidar arası ilişkiler TCF'na verilen destek nedeniyle iyice gerilirken 1925 yılında kopma noktasına varmıştır. Doğu'da vuku bulan Şeyh Sait İsyanı sonucunda 4 Mart 1925 günü iktidara olağanüstü kısıtlamalar için iki yıllık geniş yetkiler veren Takrir-i Sükûn Kanunu, Meclis'ten geçirilmiştir (Gürkan, 1998, s. 43). Aşırı baskı dönemini beraberinde getiren bu kararın iki yıl boyunca uygulanması hem siyasal muhalefetin hem de basının susturulmasını ve iktidar rakiplerinin ortadan kaldırılmasını sağlamıştır (Zürcher, 2010, s. 123-124).

Şeyh Sait Ayaklanması davası ilk Elâzığ İstiklal Mahkemesinde görülmeye başlandı. Bazı kişiler ifadelerinde ayaklanmaya bazı gazetelerin kışkırtmaları etkisiyle katıldıklarını belirttiler. Bu ifadelerde Şebi-ül Reşad, Tevhid-i Efkâr, Toksöz, Son Telgraf gazetelerinin adı geçiyordu. Mahkeme heyeti 7 Haziran 1925'te aldığı bir kararla gazeteci Eşref Edip, Ali Kemal Öğütücü, Sadi Ethem, Velid Ebüzziya Fevzi Lütfi tutuklanarak İstanbul'dan Elazığ'a gönderildi (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 63).

6 Mart 1925 tarihinde bu kanuna dayanılarak İstanbul'da Tevhid-i Efkâr, Sebilürreşat, Aydınlık, Son Telgraf, İstikbal, Orak Çekiç gazeteleri kapatılmıştır. Bu kapanmaları Adana'da Toksöz gazetesinin kapatılması izlemiş bir süre sonra diğer gazetelerde aynı akıbete uğramışlardır (Gürkan, 1998, s. 43-44). 9 Mart 1925'te Sadayı Hak (İzmir), İstikbal (Trabzon), Kahkaha (Trabzon), Presse du Soir (İstanbul), Savha (Adana) gazeteleri kapatılmıştır. Bu kapanmaları 15 Nisan 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla süresiz olarak Tanin'in kapatılması izler. Ardından Resimli Ay Dergisi kapatılır. 12 Ağustos 1925'te de Vatan gazetesinin kapatıldığı duyurulur (Topuz, 1973, s. 140).

Gazeteler kapatılırken diğer taraftan da gazeteciler tutuklanmaya başlanmıştır. Hüseyin Cahit, TCF merkezindeki aramalar ile ilgili “Terakkiperver Fırka Basıldı” şeklinde haber yaptığı için tutuklanan ilk gazeteci olmuştur. Ankara ve Elazığ’da kurulan İstiklal Mahkemeleri’nde kapatılan gazetelerin yazarları ve yazı işleri sorumluları yargılanmışlardır. Birçoğu beraat etmiş olsa da uzun süre yazı yazamamışlardır (Gürkan, 1998, s. 44).

Takrir-i Sükûn Kanunu ile işlemekte olan çok partili rejim denemesine son verilmiş oldu (Koloğlu, 1993, s. 62). Bu kanunun uygulanmasıyla Türkiye’de basın özgürlüğü ortadan kalkmıştır. Ayrıca 1928 yılındaki harf devrimi ile beraber gazetelerin zaten düşük olan baskı sayıları negatif yönde etkilenmiş ve gazeteleri devlet yardımına gereksinim duyar hale getirmiştir. 1930 yılında SCF’nin kurulmasından sonra basın ile iktidar ilişkilerinin gidişatında yeni gelişmeler yaşanmıştır. Arif Oruç’un çıkardığı Yarın gazetesinin SCF’yi desteklemesi ile baskı sayısı o zamana kadar görülmemiş bir artış yaşayarak seksen bine ulaşmıştır (Gürkan, 1998, s. 45).

3.Harf Devrimi ve Serbest Fırka Deneyimi

Harf devrimi Türk basınına politikadan büyük ölçüde sıyrarsa da mesleki ve yapısal sorunlarına konsantre olmaya zorlamıştır. Bazı problemleri beraberinde getiren bu devrim ile öncelikle basın mensuplarının çok çabuk bir şekilde alfabeyi öğrenmeleri gerekiyordu. Diğer bir problem yazım evlerinin Arap harflerinden oluşan kasalarının bir an önce Latin harfleriyle değiştirilmesinin zorunlu hale gelmesiydi. Bu da açıktan masraf demektir. Bir yandan harcama yaparken diğer yandan gelirin kesilmesi basının bitmesi anlamını taşıyordu. Bunun üzerine hükümet devreye girerek gazete ve yayıncılara destek vermeye başladı. Bu durum iktidara finansal anlamda bağımlı basını ortaya çıkarmaktaydı. Böylelikle 1925’ten itibaren tek parti yönetimine giren ülke tam bir fikir denetimi altına alınmıştır (Koloğlu, 1993, s. 63-66).

Mustafa Kemal’in yeni bir muhalefet partisi kurdurma isteğinin 1930 yılının yaz günlerinde ortaya çıktığı görülür (Güner, 2015, s. 70). Bu dönemde yönetime karşı artan muhalefeti üstlenecek ve kontrol altına alabilecek mahiyette bir parti kurmaya karar vermiştir. 1930 yılında Serbest Fırka denemesi yavaş yavaş gelişme gösteren Türk basınına büyük bir ivme kazandırmıştır. Atatürk’ün onayını alan ve başında en yakın arkadaşlarından biri bulunan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın belirmesiyle basın ikiye ayrılmıştır. Çoğunluk yine iktidarda olan Halk Fırkası’nın diğerleri Serbest Fırka’nın sözcüsü durumundaydılar. İstanbul’da tam o günlerde yayına başlayan Son Posta ile İzmir’deki Yeni Asır, Halkın Sesi ve Hizmet gazeteleri açıkça Serbest Fırka’yı desteklemişlerdir (Koloğlu, 1993, s. 66).

SCF deneyimi ile kısa bir ekseriyet dönemi yaşanmaya başlandı. Fakat parti kendini lağvedince bu partiyi destekleyen gazetelerin çoğunluğu CHP çizgisine girdiler (Koloğlu, 2006, s. 119). SCF’nin kapatılması kararı muhalif basında üzüntü ve tepki ile karşılanırken hükümet yanlısı basında SCF’nin doğru yönetilemediği için böyle bir sona uğradığı şeklinde fikirlerini öne sürmüşlerdir (Gürkan, 1998, s. 46).

4.1931 Matbuat Kanunu

II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan 1909 tarihli Basın Kanunu 1931 yılına kadar yürürlükte kaldı. Bu yasanın her maddesi baskı, yasak ve ceza içeriyordu. Bunca baskı, yasak ve cezayla yetinmeyen tek parti CHP yönetimi 1931’de basınla ilgili yeni bir yasa (Matbuat Kanunu’nu) yürürlüğe koydular (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 67).

Gazete çıkarmayı ruhsata bağlayan hüküm kaldırılmakla bir yumuşaklık getirilmişti. Gazetecilik mesleğinin kalitesini yükseltmek amacıyla yöneticilerinde eğitim şartı aranması pozitif bir adımdı. Fakat devrimlere yarayan kısıtlamalar getirilmişti. Padişahlık, hilafetçilik, komünistlik yanlısı yayınlarla intiharların yazılması yasaklanıyordu. Fakat asıl kısıtlama hükümete istediği anda kapatma yetkisinin tanınmasıydı. Açıkça basın rejiminde fazla bir değişiklik olmamıştır (Koloğlu, 1993, s. 68).

1931 tarihli Basın Yasasıyla basın güdümlü bir konuma düşürülmüştü. Hükümeti eleştirmek yolsuzlukları, rüşveti, siyasal bir olayı yazmak gazetelerin kapatılması ve cezayı peşinen kabullenmek demektir (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 68).

1931 Basın Yasası defalarca değişikliğe uğramıştır. Bazıları ufak değişiklikler; 14 Mayıs 1932, 4 Haziran 1932, 8 Haziran 1933, 23 Haziran 1934’tür. İki büyük değişiklik ise 27 Haziran 1938 ve 1 Haziran 1946 tarihlerinde gerçekleşmiştir (Topuz, 1973, s. 152).

5.1931-1938 Yılları Arasında Basın

Türkiye’de 1931-1938 yıllarında basın hürriyetinin sınırları vardı. İktidar belirli bir özgürlük eğilimindeydi. Atatürk basın hürriyetinden dolayı meydana gelen zararları yine basın hürriyeti giderecek dese de dönemin CHP’li yöneticileri basını baskı altında tutmaktan geri durmamışlardır. Ülkede 1931-1938 yılları arasında muhalefet basınından bahsetmek mümkün değildir. Nadiren bazı gazetelerde birtakım eleştiriler çıkmaktadır. İç İşleri Bakanlığı sınırların aşıldığına karar verdiği anda bu sesler susturulurdu. Yöneticilerin çevresinde olan gazetecilerde her davranışa alkış tutarlardı (Topuz, 1973, s. 152-153).

14 Mayıs 1932 tarihinde Basın Kanun’da yapılan ilk değişiklik ile yabancı bir ülkede çıkan gazete ve dergilerin Türkiye’ye sokulması ve dağıtılması Bakanlar Kurulu Kararıyla yasaklayan 51. Madde üzerinde yapılmıştır (Güner, 2015, s. 79). 1931 yılında dağıtılan Matbuat Umum Müdürlüğü 1933 Mayıs ayında yeniden kurulmuş ve İç İşleri Bakanlığına bağlanmıştır (Topuz, 1973, s. 153).

1912-1922 yıllarındaki ağır savaşların yükünden sonra 1930’lu yıllardan itibaren sinema, spora, dünyadaki ilginç olaylara basında ayrılan yerler giderek arttı. Türk genç kızları arasında güzellik yarışmasını Cumhuriyet gazetesi düzenlemiş 1932 güzeli Keriman Halis’in Türkiye güzeli seçilmesi bu tür girişimlere ilgiyi artırdı (Koloğlu, 1993, s. 73).

Matbuat Umum Müdürlüğü’nde 1934 senesinde bir düzenleme yapılmıştır. Düzenleme sonrasında yasaklamalarda belirgin bir artış olmuştur (Güner, 2015, s. 80-81). İlk yasaklama Paris’te çıkarılan Ermenice “Troşak” adındaki dergi için olmuştur. Millet ve hükümetimiz aleyhine zararlı yazılar yazdığı tespit edildiğinden bu derginin hangi dilde basılırsa basılsın Türkiye’ye

sokulması yasaklanmıştır (BCA, 30-18-1-2, 44.25.15). Bir başka yasaklama ise İstanbul'da yayımlanmakta olan Milli İnkılap adlı dergiye yapılmıştır (Güner, 2015, 80-81). Ülke içerisinde huzursuzluk yaratıp milli birliği bozma amacı taşıdığı ileri sürülerek 07.07.1934 tarihli kararname ile yayını durdurulmuştur (BCA, 30-18-1-2, 46.48.2).

25 Mayıs 1935'te Birinci Basın Kongresi Ankara'da açıldı. Bu kongrede matbuatı alakadar eden birçok konu görüşüldü. Gazete ve mecmualarla beraber kitap yayım işlerinin de devlet eliyle yürütülüp ileri götürülmesi hakkında kararlar alınmıştır (İskit, 2000, s. 179). Toplantı da Basın Birliği kurulurken basına rejime bağlılığını hatırlatmaktan başka sonuç çıkmamıştır (Koloğlu, 2006, s. 120). Türkiye 1935 Basın Kurultay'ında alınan karar ile beş bölgeye ayrılıp (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Trabzon) her birinde bir basın birliği kuruldu. Basın Birliği'nin kuruluşunun ertesi günü aralarında gazetecilerde bulunan bütün 150'lik affı bir yumuşaklık yarattı (Koloğlu, 1993, s. 80).

14 Temmuz 1938 tarihinde yürürlüğe giren Basın Birliği Kanunu ile kurulan Türk Basın Birliği de basını kısıtlayan düzenlemelerden bir başkasıdır (Gürkan, 1998, s. 90). Suişöhretli kişilerin gazete ve dergilerde çalışmaları yasaklanmıştır. Aynı yıl öğretim kurumlarında gerçekleşen öğrenci hadiseleriyle ilgili haberlerin izin alınmadan yayımlanması da yasaklanmıştır. 1938 yılı iç düzenin korunması yönündeki yasakların en fazla olduğu yıl olarak karşımıza çıkar. Ülke dışından gelen veya ülke içinde Müslüman olmayanlar tarafından Türkçe dışında başka lisanlarda yayımlanmakta olan süreli yayınlar yasaklanmıştır. Bu yasaklamalarda II. Dünya Savaşı öncesi gerilen siyasi ortamın etkisi büyüktür (Güner, 2015, s. 84).

1931-1938 döneminin en önemli gazeteleri Ulus, Cumhuriyet, Tan, Akşam ve Son Posta'dır. 8 Mayıs 1924'te Yunus Nadi tarafından kurulan Cumhuriyet Gazetesi İstanbul'da Cumhuriyet rejiminin en etkili sözcüsü olmuştur. Gazetenin ilk kurucuları Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'dir (Topuz, 1973, s. 155-156).

6.İkinci Dünya Savaşı Döneminde Basın

1 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. 1945'te sona eren savaşa Türkiye katılmamış fakat ülke her türlü tehlikeye karşı her an savaşıyor gibi savaşa hazır halde tutulmuştur. Buda aktif iş gücünü oluşturan milyonlarca erkeğin silah altında tutulmasını gerekli kıldı. Üretim durdu, kıtlık, yokluk ve yolsuzluk ülke insanının direnme gücünü dramatik ölçülerde düşürmüştü. Milli Şef'in tek Parti yönetimi bu sürece halkı katmayı ve sorunları uygun bir şekilde çözümünü değil demir yumrukla basını, aydınları ve halkı susturmayı tepkileri denetim altında tutmayı yeğliyordu (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 72).

II. Dünya Savaşı yılları tüm dünya toplumları açısından gerileme dönemidir. Ülke içinde milli gelirin dağılımda ciddi tutarsızlıklar ve bozulmalar görülmüştür. Milli hasılat %60'a kadar düşerken savaşın yarattığı olağanüstü ortamda haksız kazançlar ile gelir dağılımında ciddi değişiklikler görülmüş bazı kesimler çok büyük kazançlar elde ederken bazı kesimlerin ise gelir oranlarındaki düşüş milli gelirdeki kayıptan çok daha fazla olmuştur (Makal, 2008, s.4).

Bu dönemde Bakanlıklar ya da Basın Yayım Genel Müdürlüğü'nce gazetelere durmaksızın talimatlar verilmiştir. Çoğu zaman çıkan hadiselerin yayınlanması yasaklanmış bu dolaylı sansüre

uymayan gazeteler ise kapatılmışlardır. Türkiye bir yandan savaş dışında kalmaya çalışırken diğer taraftan da basın ve yayın üzerinde kontrolcü bir davranış sergilemiştir (Güner, 2015, s. 149-150).

Avrupa'nın harp zamanında faşist yönetimler ve demokrasiler diye ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu durum Türk basınında da benzer gruplaşmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bazı siyasal kavramların savaş zamanında her iki cephe arasındaki münasebetlere basında sıkça yer verilmesiyle ve tartışmaların başlatılmasıyla yerleşmeye başladığı görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 51).

Savaş sırasında Tanin, Akşam ve Vatan gazeteleri genelde demokratik cepheye destek verirken Cumhuriyet, Tasvir-i Efkâr ve diğer bazı gazeteler Türkiye'nin Almanya ile yakın ilişkiler kurmasını savunmuşlardır. Öte yandan hükümetin basın üzerindeki kontrolleri savaş zamanında iyice artış göstermiştir (Gürkan, 1998, s. 52). Tan hem demokrasilerden yanaydı hem de savaştaki müttefikleri Sovyetleri destekliyordu. Yurtta ve dünya da bazı sol yayınlar da belirmişti (Koloğlu, 2006, s. 120).

İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinden birinde Cumhuriyet Gazetesi'nde bir başyazı yayınlandı. Nadir Nadi tarafından kaleme alınan bu yazıda Alman kudret ve birliği ileri sürülmekte, doksan milyonluk Alman birliğine karşı durulamayacağı iddia edilmekteydi (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 78).

Savaş döneminde sol ve sağ eğilimde yeni yayınlar ortaya çıkmıştır. Fakat gazete ve dergilerdeki bu çeşitlilik, fikir yelpazesindeki genişlemeye eşdeğer çoğulcu bir basın ortamı ile alakalı değildir. İktidar savaş döneminde sürdürmekte olduğu denge politikasından ötürü bu yayınların yayınlanmasına izin vermiştir. Pan-Türkist dergilerinin sayısında da görülen artış savaş sırasında, başlangıçta Almanya ile olan yakınlaşmadan dolayı olmuştur. Tanrıdağ, Bozkurt, Türk Yurdu, Orhun, Gök Börü, Türk Amacı, Çınaraltı, gibi dergiler bu türde yazılan yayınlardandı. Fakat savaşın sonlarına doğru Müttefiklerle yakın ilişkiler yaşanmaya başladığından bu dönemde Pan-Türkist yayınlara karşı da katılmışlardır. Sonuç olarak Mayıs 1944'te yayınlanmasına izin verilmiş olan bu dergiler kapatılmıştır. Ayrıca hükümetin yayın organlığını üstlenen Ulus başta olmak üzere diğer gazetelerde Pan-Türkist akımının savunucularının rejime ve gerçek Türkçülük ve milliyetçilik anlayışına aykırı prensipleri savunduklarını gösteren bir kampanya başlamıştır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki bazı öğretim üyeleri aracılığıyla yayınlanan solcu düşüncelere yakın Yurt ve Dünya, Adımlar, Yürüyüş gibi dergilerde ise ırkçılık, faşizm, demokrasi gibi konuların anlatıldığı görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 55).

O günlerde Cumhuriyet Gazetesi sağ, Tan Gazetesi solu temsil ediyordu. Cumhuriyet Gazetesi Almanlarla ilgili haberlerde titizlik göstermiştir. Esasen o sıralarda çıkan Tan gazetesi başyazarı Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel Sovyet Rusya'yı tutuyorlar ve bu gazetede eski Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Sovyet Rusya realitesinin hesaba katılması gerektiğini yazıyordu. Cumhuriyet ile Tasvir-i Efkâr Almanların kazanacağına emindiler. Vatan'da Ahmet Emin Yalman ve özellikle Tanin'de Hüseyin Cahit Yalçın ise zaferin İngiltere ve müttefiklerin olacağı kanaatindeydiler (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 78-80).

Bu dönemde hem Almanların hem de müttefiklerin Türk basınını ele geçirmeye uğraştıkları görülür. İlk olarak 1939 yılında Fransızlar başyazarlarımızı çağırarak, hudutlardaki müdafaa düzenlerini gösterirler. 1942 Temmuz’unda sıra Almanlarındır. Başyazarlar Alman cephelerini gezer onları yazılarında anlatırlar. Sonrasında ise İngilizler ve Amerikalılar çağırırlar ve bir sürede yazılarda batıya övgüler yazılır. Tüm bu yazılar hükümet onayı ve kontrolünde gerçekleşirdi (Topuz, 1973, s. 164).

Hükümetin politikası tam savaşa girilirken geliştirilmiş olan Ankara Radyosunun Radyo Gazetesi yayını ile resmi bir nitelikte tüm ülkeye aktarılıyordu. İstanbul gazetelerini iki üç gün hatta bazen bir hafta gecikmeyle alabilen kimseler için radyo çok önemli bir yenilik oldu. Radyo gazetesi saatlerinde bütün Türkiye kahvelerde ve evlerde toplanıyor hem dünyadaki hem de Türkiye’de oluşumların yorumlarını dinliyordu. Metinleri, başında İnönü’nün çok güvendiği Selim Sarper’in bulunduğu Matbuat Umum Müdürlüğüne hazırlanan Radyo Gazetesinin bu etkinliği sebebiyle gazete ve dergilerin ülkede bir çoğulculuk bulunduğu kanısını yaratacak çok sesliliğe göz yumuluyordu. Yine de hoşgörünün zaman zaman gazetecinin aklına gelmeyecek keyfi kararlarla sınırlandığı görülmüştür. Hem de Yunus Nadi gibi mecliste Dış İşleri Komisyonu başkanı olan bir kişinin gazetesi Cumhuriyet bile bu cezalandırmalardan kurtulamamıştır. Bazen Ankara’dan Matbuat Umum Müdürlüğünden gelen bir telefon emriyle bazen de sıkıyönetim komutanlığının kararıyla gazeteler haftalar hatta aylarca kapatılabiliyordu. Gazetelere yazmamaları için yapılan uyarılar arasında 1939 İngiliz-Fransız görüşmeleri, Hitlerin doğum gününün uzun yazılmaması, Stalin’in Bankalar Kuruluşu Başkanlığı’na gelişi ayrıntılı yorumlamamaları gibi konular vardı. Bazı haber başlıklarının büyütülmesi Cumhurbaşkanlığına ait haberlerin küçültülmesi de uyarı getiren bir durumdu (Koloğlu, 1993, s. 81).

Türkiye radyolarında yapılan yayınların yabancı ülkelerde duyulması ile yabancı dildeki basılı yayınları aynı ülkelerde dağıtılması bu stratejiyi desteklemiştir. Demek gerekir ki o dönemdeki Türk dış politikası genel müdürlüğün yayınlarından yararlanmıştı. 1946 yılında yapılan seçimler sonrası radyonun iç kamuoyundaki etkisi alabildiğince artmıştır. Halk daha çok radyo dinler olmuştu. Yapılan programlar halkı tespit edilen yönde düşünmeye yönlendiriyordu (Er, 2003, s. 97-98).

Gazeteler, yazılmaması konusunda direktif verilmiş olan askeri konular hakkında neşriyatta bulunmuşlardır. 23 Ağustos 1941 tarihli nüshalarında yazılması yasak olan ve askeri mahiyette görülen “Öğretmenler Terhis Ediliyor” başlıklı yazıları yayınladıkları gerekçesiyle ceza almışlardır. 1941 yılının sonlarına doğru aynı sebepten ötürü sırasıyla 23 Eylül 1941 tarihinde Vakit 10 gün süreyle, 1 Kasım 1941 tarihinde Tan 1 gün süreyle, 5 Aralık 1941 tarihinde Vatan 45 gün süre ile kapatılmıştır. Genel olarak bakıldığında 1942 yılı içindeki yasaklamalar genellikle süreli yayınlar üzerinde uygulanırken bu yasaklamaların yurtiçinde yapılan yayınlara yönelik olduğu görülmektedir. 1942’deki ilk yasaklama kararı 28 Ocak 1942 tarihinde Vakit, Son Telgraf, Son Posta, Haber gazetelerine yöneliktir. Savaş zamanındaki ekonomik problemler, iktisat ile ilgili birçok meselenin de yazılmasının yasaklanmasına neden olmuştur. Kömürün beyannameye bağlanacağı hakkında gerçek olmayan haberleri yaydıklarından Örfi İdare Komutanlığınca Haber ve Son Telgraf 3 gün, Son Posta ile Vakit ise 4 gün süre ile kapatılmışlardır (Güner, 2015, s. 154-155).

Tek partili siyasal rejimi tenkit eden yazıların özellikle Tan ve Vatan gazetelerinde 1943 yılının yaz aylarında arttığı görülmektedir. 1944 yılında savaşı demokrasi cephesinin kazanacağı anlaşılmıştır. Tasvir-i Efkâr, Tan ve Vatan gazetelerinde iktidara yönelik daha aleni eleştirilerle birlikte, 1944 yılının ilk aylarında Vatan ve Tan'da çok yakında gerçekleşeceği düşünülen Müttefik başarısının aslında çoğulcu demokrat rejimlerin otoriter rejimleri yenmesi anlamına geldiğini ifade eden yazılar yazılmıştır. Vatan ve Tan gazeteleri yazarları farklı fikirlere sahip oldukları halde bu konuda ortak bir davranış sergilemişlerdir (Gürkan, 1998, s.53).

CHP iktidarı harbin sonuna yaklaşılırken eskiye oranla basının üstünde daha ılımlı bir denetim uygulamıştır. Fakat bu esneklik belirli ölçüler içindedir. Vatan ve Tan gazetelerinin bütün yasaklamalara rağmen yayınlarında iç politikada liberalleşme havasını sağlama gayretleri görülmektedir. Tan gazetesinde Amerikan ve İngiliz baskısından haber alıntılarının varlığı dünyadaki genel gidişi vurgulama çabası olarak düşünülebilir. Aynı dönemde Tan gazetesinde iç politikaya ve rejimin yapısına ilişkin konular da ele alınmıştır. Basının içinde varlığı giderek artmakta olan muhalefetin bu dönemde iktidarın kendi içinde ortaya çıkan muhalefetten çok daha kuvvetli olduğu görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 54).

Dış politikanın hassaslaştığı bu süreçte, İstanbul'da çıkarılan Tan, Tasviri Efkâr ve Haber gazeteleri 10 Eylül 1940'ta yedişer günlüğüne kapatılmışlardı (BCA, 30-18-1-2, 92.85.17). Ayrıca Cumhuriyet gazetesinin tavrı iktidarı huzursuz etmiş ve gazete, Bakanlar Kurulu kararıyla ve devletin umumi siyasetine ters düşen yayınlar yaptığı gerekçesiyle 12 Temmuz 1941'de iki günlüğüne, (Elif-Kaya, 2010, s. 78) aynı yılın 3 Eylül tarihli nüshasında devletin genel siyasetine dokunacak nitelikte yayında bulunduğu gerekçesiyle bir haftalığına kapatılmıştır (BCA, 30-10-0-0, 86.568.16). Aynı gerekçe ile 19 Haziran'dan itibaren Tasviri Efkâr gazetesinin bir ay müddetle kapatılması teklif edilmişse de İcra Vekilleri Heyetince 3 Temmuz 1941 tarihinde teklif görüşülerek 15 gün kapatılmasına karar verilmiştir (BCA, 30-18-1-2, 95.57.17). 1 Kasım'da Tan gazetesi bir günlüğüne kapatılmıştır (BCA, 30-18-1-2, 96-92-12). 7 Aralık'ta ise devletin dış politikasına aykırı yayınlar yapmış oldukları gerekçesiyle hem Cumhuriyet hem de Son Posta gazetelerinin bir günlüğüne yayınları durdurulmuştur (BCA, 30-18-1-2, 96.99.1). Yine devletin umumi siyasetine aykırı şekilde yayın yaptığı gerekçesiyle Vatan gazetesi Aralık 1941'de kırk beş günlüğüne (BCA, 30-18-1-2, 96.98.20), Aralık 1942'de ise iki ay süreyle kapatılmıştır (BCA, 30-18-1-2, 100.103. 14).

Varlık Vergisi'nin kaldırılmasından önce Ahmet Emin Yalman'ın yazdığı bir makale de Vatan gazetesinin kapatılmasına sebep olmuştur. Gazete bu türdeki yayınları sebebiyle 30 Eylül 1944'te süresiz kapatılmıştır (Gürkan, 1998, s. 57). Diğer muhalif gazetelerden Tan önce 3 Mart 1944 tarihinde (BCA, 30-18-1-2, 104.16.12) sonrasında ise yapılan tüm uyarılara rağmen yurt içinde vatandaşları birbirine düşürecek şekilde yazılar yayınladığı gerekçesiyle 12 Ağustos 1944'te geçici olarak kapatılmıştır (BCA, 30-18-1-2, 106-58-15). Eleştiri oranı daha düşük olsa da iktidara karşı muhalefetlik yapan Tasvir-i Efkâr gazetesi ise 30 Eylül 1944 tarihinde aynı şekilde kapatılmıştır (Gürkan, 1998, s. 57).

7.Sovyetlerin Tutumu Karşısında Basın

Sovyet Rusya, Türkiye'ye 19 Mart 1945 tarihinde bir nota vermiştir. Türkiye'nin dış siyaseti üzerinde büyük etkiler yaratan bu notada Sovyetler 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemek istemediğini bildırıyordu (Gönlübol, 1996, s. 191). Gerekeç olarak mevcut antlaşmanın Birinci Dünya Harbi şartlarında yapıldığını ve anlaşmayı aynen olduğu gibi bırakmanın her iki tarafında menfaatlerine uygun düşmediğini söylerlerken antlaşmanın ciddi biçimde tadil ihtiyacı olduğu gösteriliyordu. (Akşam, 22 Mart 1945, s. 1-2).

SSCB'nin antlaşmayı feshetmek istediğı 1945 yılının Mart ayından başlayarak basının olaylara yaklaşımında giderek artan bir sertleşme görölmektedir. Türk basını başlangıçta SSCB'ne karşı dostça bir tutumla yaklaşmıştır. 8 Nisan 1945'te Yeni Sabah gazetesinde çıkan yazının başlığı şudur: "Rusya ile Türkiye, Baş Başa Konuştukları Vakit Daima Anlaşabilmişlerdir." Aynı gün Vakit gazetesinde Asım Us, SSCB'ne Türkiye'nin verdiği cevap üzerine yazdığı yazıda iki tarafın tarihi dostluğunu vurgulamıştır. Hüseyin Cahit Yalçın ise "Rusya'ya karşı siyasetimiz bellidir ve katidir. Milli şeref ve haklarımızdan zerre kadar fedakârlık etmek şartıyla hudutsuz bir dostluk. Buna hazırız" diye yazmıştır (Gürkan, 1998, s. 106).

Türk hükümetinin Sovyetlere karşı başlangıçtaki bu temkinli tutumu İngiltere ve ABD'nin yaklaşımını anlamak içindi. Basında yazıların ılımlılığı ya da sertliği iktidarın onayı dahilindedir. Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov arasında 7 Haziran 1945 tarihinde gerçekleşen görüşmede Sovyet istekleri iyice belirginleşmiştir. Türk-Sovyet sınırlarında Sovyetler yararına birtakım değişikliklerin yapılması ile Sovyetlere boğazlarda üs verilmesi ve Montreux Sözleşmesi'ni değiştirerek Türkiye ile SSCB arasında bir anlaşma yapılması istekleri, 1945 yılı Haziran ayının son günlerinden itibaren basının Sovyetlere yönelik tutundukları tavırların değişime uğramasına sebep olmuştur (Gürkan, 1998, s. 108). Türkiye dışındaki ölkelerde bu durum çok ses getirmese de Türk basınında geniş yankılar ve şiddetli tepkiler verilmesine neden olmuştur (Gönlübol, 1996, s. 192).

Türkiye açısından beklenen bir gelişme olmasına rağmen antlaşmanın Sovyet Rusya tarafından feshedilmiş olması yurt içi ve yurt dışı basında farklı değerlendirmelere maruz kalmıştır (Yel, 2009, s. 167).

Türk basınında Sovyetleri emperyalist amaçlarla suçlayan yorumların yer almaya başladığı görölmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin'deki yazılarında SSCB'ye karşı oldukça sert bir ifade kullanmaya başlamıştır. Yalçın, Boğazlar Ruslar tarafından kontrol altına alındığı takdirde, Türkiye'nin Buhara Hanlığı derecesine düşürölerek yani Rusya'nın emri ve hakimiyeti altında ismi var cismi yok bir hükümet olmasını amaçladıklarını yazmıştır. Yalçın Rusların emperyalist emelleriyle dostluğu, verdikleri sözleri hiçe saydıklarını belirtmekte kızıl faşistler için sözün taahhüdün imzanın hükmü yoktur, onlar için yalnız fırsat vardır ve fırsattan istifade edenler vardır demektedir. Üslubu oldukça alaycıdır. Rusların emperyalist emellerle bazı ölkeleri kapitalistlerin ve mürtecilerin zulmünden kurtarıp Bolşevik cenneti içinde yaşatmak yani Moskova'nın tabirince demokratlaştırarak insaniyete hizmet etme niyetinde olduklarından söz etmekte ve Sovyetlere karşı Batılı ölkelere çağrıda bulunmaktadır (Gürkan, 1998, s. 108-109).

Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman da, SSCB'ni suçlayarak, dünyayı kasıp kavurmaya devam eden emperyalizm fırtınasının yurdumuza doğru istikamet aldığını belirtmiştir. Rus Davası başlığıyla sürekli yazılar yayınlayan Yalman bugüne kadar Sovyet emellerini iyiye yormakla acaba memleketime karşı bir suç mu işledim? diye sormakta ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın bazı Rus gazete ve radyolarının yayınlarına karşı şahsi bir harp açarak tecavüz silahına karşı bir kalkan vazifesi gördüğünden söz etmektedir (Gürkan, 1998, s. 110).

Türkiye üzerinde bir Sovyet tehdidi Postam Konferansı sırasında açıkça görülmüştür. SSCB Boğazlarda üs ve Kars ile Ardahan bölgelerinin Rusya'ya bırakılmasını istiyordu (Armaoğlu, 2009, s. 519). Türkiye'nin Sovyet isteklerini kabul etmemesi üzerine Sovyetler Birliği 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye üzerinde ağır siyasi baskı uygulamaya başlamıştır. Sovyet Radyo ve Gazeteleri bazı Türk illerinin özellikle de Kars ve Ardahan'ın Sovyetlere bırakılması gerektiği şeklinde yayınlar yapmaya başlamışlardır (Gönlübol, 1996, s. 193).

Kazım Karabekir 20 Aralık 1945'te Meclis konuşması sırasında "Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el attırmayız. Fakat şu da bilinmelidir ki, Kars yaylası da milli belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahvoluruz demiş" ve bu konuşması hem Meclis hem de kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır. Konuşmadan bir gün sonra Moskova gazeteleri bir Gürcü profesörün mektubunu yayınlamışlardır. Mektupta yazılanlara göre Giresun, Gümüşhane ve Bayburt'a kadar olan Doğu Anadolu, Gürcistan topraklarından olmasından dolayı bu yerlerin Gürcistan'a geri verilmesi isteniyordu. Yani Sovyet basını ilk kez Sovyet vatandaşlarının ağzından Türk toprakları üzerinde arzularını dile getiriyordu. Doğal olarak Türk basını Sovyet basınının bu baskılarını karşılıksız bırakmadı (Armaoğlu, 2009, s. 520).

Bazı yazarlar "Nazi metotlarının dirildiğini" yazmışlardır (Gürkan, 1998, s. 116). 1947 Sonbaharında Türk basını, BM Genel Kurulu'nda Rus delegesi Vişinski tarafından şikâyet edilmiştir. Vişinski şikayetinde bazı ülkelerde basının üçüncü dünya harbini teşvik edecek şekilde yayın yaptığını belirterek bu gibi hareketlerin cezalandırılmasını istemiştir. Sözüünü ettiği ülkeler Amerika, Türkiye ve Yunanistan'dır. Bunun üzerine Türk basınından yoğun bir tepki gelmiştir (Gürkan, 1998, s. 122).

Görüldüğü gibi Türk basını Türk-Sovyet ilişkilerine yaklaşırken radikal bir tutum sergilenmiştir bu arada hükümet tarafından resmi olarak dile getirilemeyen görüşlerde basın aracılığıyla ifade edilebilmiştir. Sovyet basını ve radyosu aracılığıyla Türkiye aleyhine sürdürülen yayınlara yine Türk basını cevap vermeye devam etmiş bu yayınlar kamuoyu üzerinde de etkisini göstererek tepki mitingleri düzenlenmeye başlanmıştır (Gürkan, 1998, s. 123-124).

8.Dörtlü Takrir ve Tan Olayının Basına Yansımaları

1939-1945 yıllarının gazeteleri incelendiğinde haberlerin yorumların ve makalelerin, fotoğrafların ve karikatürlerin çoğu savaşa dairdir. Türk basınında takma ad ile yorum ve makalelerin yayınlanması bir gelenek haline gelmiştir (Er, 2003, s. 109).

Bu arada savaş zamanında takip ettiği demokrasi yanlısı politika iktidar tarafından beğenilmediği için kapatılan Tan, Vatan ve Tasvir gazeteleri, 1945 yılının Mart ayında yeniden yayın iznine kavuşmuşlar ve geçmişteki çizgilerini devam ettirmişlerdir (Gürkan, 1998, s. 104).

Zekeriya ve Sabiha Sertel, Görüşler adıyla haftalık bir dergi çıkarmaya başladılar. Pertev N. Boratav, Behice Boran, Sabahattin Ali ve Niyazi Berkez'de Yurt ve Dünya ile Adımlar adlı dergilerle solcu dünya görüşü çerçevesinde yayın yapmaya başladılar. Yazıların genellikle konuları tek parti iktidarının sansürleri ve yolsuzluklarıydı. Mevcut iktidar muhalefet yapan basını sindirmek için çeşitli yöntem ve baskılarla yıldırıma çalışmışlardır (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 81).

Avrupa ve Amerika'da etkili kişiler ve kuruluşlar Türkiye'nin tek parti diktatörlüğü ile yönetildiği ve demokratik yönetime geçmezse San Francisco'ya çağırılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Özellikle ABD basınındaki eleştiriler şiddetliydi. Türk rejimine gelen bütün bu eleştirilere rağmen Türkiye Batı bloğuna yaklaşmak istiyordu. İşte böyle bir ortamda Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imza için oraya giden delegelerimize İsmet İnönü savaş bitince çok partili düzene geçeceğimizi bildirmelerini söylemişti (Sakal, 2008, s. 18-19).

İnönü böylece çok partili siyasal yaşama geçme kararını almış oldu. Bu kararın İnönü tarafından alınmasındaki en önemli neden bütünsel kalkınma anlayışıdır. Tabii bunun dışında dış politika açısından da faydası olacaktı. Türkiye Batı'nın siyasal değerlerini benimserse Sovyet tehlikesi karşısında Batı'ya sığınabilmesi daha basit olurdu (Akşin, 2014, s.240).

İnönü 19 Mayıs 1945 konuşmasında savaşın bittiğini hatırlatarak artık bir muhalefet partisinin murakabesine ihtiyacı olduklarını söylemiş ve basından ciddi destek almıştı. 1 Kasım tarihli Meclis açılış konuşmasında tekrar bir muhalefete gerek olduğunu söylemiş ve tekrar aynı desteği basın esirgememişti. İnönü hem toplumla bütünleşmeyi sağlamak hem de kurulacak partiye sebep yaratmak amacıyla Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nu meclise sevk ettirmişti (Sakal, 2008, s. 28).

Bazı kesimler Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun Demokrat Parti'nin kuruluşunda doğrudan etkili olduğunu savunurlar. DP'nin yalnızca bu kanuna yapılan muhalefetten kaynaklandığını söylemek mübalağa olur fakat kuruluş ve yaygınlaşma aşamasında bu kanunun büyük etkisinin olduğu göz ardı edilemez (Akşin, 2014, s. 243). Çiftçiye Topraklandırma Kanun tasarısının Meclis'te görüşüldüğü sırada Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 4 Haziran 1945'te ortak bir imza ile CHP grubuna Dörtlü Takrir adlı bir önerge verdiler. Bu önergede özgürlükler üzerindeki baskıların azalmasını istiyorlardı (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 81). Önerge 12 Haziran 1945'te CHP Meclis Grubunda görüşülmüş ve kabul edilmemiştir (Dağcı, 2006, s. 29).

Dörtlü Takrir'in kabul edilmemesi üzerine Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan gazetesinde demokratikleşmeyi savunan yazılar yazmışlardır. Bu davranışları iktidar partisi tarafından parti disiplinine aykırı bulunarak ikisinin de üyelikten çıkarılmasına karar verilmiştir. Celal Bayar ise bunun üzerine CHP'den değil milletvekilliğinden 28 Eylül'de istifa etmiştir. İnönü ısrarını sürdürmeye devam etmiş ve 1 Kasım 1945'te TBMM açılış konuşmasında memleketin bir muhalefet partisine olan ihtiyacını dile getirmiştir. Halbuki Temmuz ayı başında Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi ismiyle kurulmuş bir parti zaten vardı. Demirağ yeniliklere açık birisi olmadığından İnönü bu partiyi görmemezlikten gelmişti. Celal Bayar'ın CHP'den istifası 3 Aralık'ta gerçekleşmiştir. Ertesi gün (4 Aralık) İnönü'nün yemek davetine gitmişler ve görüşmüşlerdir. Aynı gün Tan Olayı gerçekleşmiştir (Akşin, 2014, s. 243).

Tan gazetesine zarar verilmesiyle neticelenecek olan yazarlar arasındaki münakaşalar Sabiha Sertel'in 6 Mayıs 1945'te "Nihayet Dilimi Kesemedi" başlığıyla yayınladığı makale ile başlamıştı. Sertel bu makalesinde önceden yaşadığı bir hadiseyi anlattıktan sonra; "Göbbels o zamanlar dilimi kesemedi, fakat Ankara Caddesi'ndeki köpeklerini üzerime saldırttı" demesi basında büyük tartışmalara sebep olmuştur. İlk karşılık Vakıf gazetesinden Hakkı Tarık Us'tan gelmiştir. Us, Babıâli köpeklerinin kimler olduğunu sormuş, Sertel ise cevaben, II. Dünya Harbi yıllarında basında kendisi aleyhinde olan suçlamaları yapanların Alman propagandasının Türkiye'deki temsilcileri olduğunu iddia ederek, birçok kez hakaretlere maruz kaldığını ve bunlar yaşanırken dönemin basın birliği başkanı olan, birliğe bağlı üyelerinin hassasiyetlerini korumak için bugün bu hassasiyeti gösteren Hakkı Tarık Us'a, "Siz günlerdir neredeydiniz?" diye sormuştur. (Vural, 2008, s. 389).

Üniversiteli gençleri iktidar partisinin kışkırtıp yönlendirmesiyle, iktidarı destekleyen gazeteler ile Tan arasında süren çekişmeler, Tan Olayının yaşanmasıyla son buldu (Kabacalı, 2000, s. 199). 4 Aralık 1945'te başlayan gösterilerde Tan Basımevinin bütün dizgi makineleri ve rotatifleri parçalanmış, gazete kağıtları yok edilmiştir (Topçu, 1973, s.166). Yeni Dünya isimli matbaa, ABC ve Berrak kitabeveleri de saldırıya uğrayarak tamamen kırılıp döküldüler (Şahhüseyinoğlu, 2005, s. 81). Sovyet Hükümeti Tan Olayını protesto etmiştir. Olaylarda Türk polisinin saldırganlarla birlik içinde olduğunu iddia ederek sorumluluğun Türk Hükümetine ait olduğunu söylüyordu (Armaoğlu, 2009, s. 520).

9.Çok Partili Dönemde Seçimler

1946 Nisan'ında belediye seçimlerinin erkenden yapılması fikri söz konusu olmuştur. Celal Bayar'ın Tasvir gazetesindeki demecinde DP'nin "bazı şartlarda" erken seçime hazır olduğunu söylemesi iktidar cephesinde muhalefetin erken seçim arzusunda olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. 25 Nisan'da İnönü, partisini olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Yerel seçimin öne alınmasını sağlayan belediye kanununun bazı maddelerini değiştiren tasarı 29 Nisan'da hükümet tarafından meclis gündemine getirilmiştir (Şahin, 2017, s. 195).

Muhalefetin bütün itirazlarına karşın Meclisten bu kararın çıkmasına engel olunamamıştır. Mayıs 1946'da DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın imzasıyla, DP'nin seçim bildirisi yayınlanmış, DP'liler seçimleri boykot etmeye karar vermişlerdir. Bildiriye göre, DP'liler seçimler 1947 yılında yapılırsa katılacak aksi takdirde erkene çekilen belediye seçimlerine katılmayacaklardır (Şahin-Tunç, 2015, s. 44).

Belediye seçimlerinin dolayısıyla meclis seçimlerinin öne alınması kararı iktidar ve muhalefet yanlısı gazeteler tarafından tartışılrsa da genel olarak çok partili sistem içinde yapılacak seçimlere adeta bir demokrasi sınavı gözüyle bakılmıştır. 1946 yılının Mayıs ayından başlayarak seçimlerin yapıldığı Temmuz ayının son günlerine kadar basının gündemini seçimlerin meşgul ettiği ve basında geçmişe oranla büyük bir hareketlenme olduğu görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 191).

Seçimlerin öne alınması kararı CHP yanlısı basında çeşitli yorumlarla desteklenmiştir. Asım Us tek dereceli seçim ile bir an önce milletin iradesini belirtmesi gerektiği fikrindedir. Falih Rıfkı Atay ise iktidar partisi için seçimlerin erkene alınmasının bir problem olmadığını belirterek akla

gelecek tek sorunun muhalefet partilerinin yeni seçimler için hazır olup olmadıkları olduğunu ileri sürmektedir (Gürkan, 1998, s. 191-192).

Hüseyin Cahit Yalçın'a göre DP'nin belediye seçimlerini boykot etmesi de onun siyasi hayatına yanlış bir adımla başlamasının ve çirkin bir yol tutmasının göstergesidir. Falih Rıfki Atay ise bu gelişmeler karşısında sertleşerek vatandaşların olgun ve faydalı bir muhalefet mekanizmasının kurulabileceğinden ümit keser gibi olduklarını yazmış hem muhalif politikacıları hem gazetecileri suçlamıştır (Gürkan, 1998, s. 195-196).

Belediye seçimlerinin ardından Milletvekili seçimleri ile ilgili kanun tasarısı da Meclis gündemine getirilmiştir. Tasarı, 5 Haziran 1946 tarihli meclis oturumunda kabul edilmiş ve aynı gün Cemiyetler Kanununda da değişiklikler yapılmıştır. 10 Haziran'daki Meclis toplantısında genel seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırılmıştır. Menderes bu değişikliğin muhalefete kendini ilerletme olanağı bırakmamak için yapıldığını söylemiştir (Şahin, 2017, s. 196).

5 Haziran 1946'da kabul edilen 4918 Sayılı Yasa'ya göre, iki dereceli seçim sistemi, açık oy, gizli sayım ve sayımdan hemen sonra seçmen pusulalarının yakılması şeklinde karar alınmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2012, s. 84).

Seçimler öncesinde basın organlarının bazı yayınları partiler arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratmıştır. DP'nin ve muhalefet basınının tek parti sistemini eleştiren yayınları karşısında iktidarı destekleyen basının bu sistemi savunur mahiyetindeki cevapları adeta bir basın harbine sebep olmuştur. Ulus gazetesinde Falih Rıfki Atay nihayet bulması gereken devir bu memlekette hiçbir zaman olmamış olan diktatorya devri değil iftiralar baltalamalar ve arka niyetli kışkırtmalar devridir diye eleştirilere cevap vermektedir (Gürkan, 1998, s. 203).

Seçimler öncesinde iktidarın o zamana kadar ki icraatı her yönüyle tartışılmıştır. Basına verdiği bir demeçte Nuri Demirağ (MKP Başkanı), II. Dünya Savaşı'na girmemiş olmamızı bile eleştirmiştir. Necmeddin Sadak CHP'ne ve tek parti dönemine yöneltilen eleştiriler karşısında hayret ettiğini belirterek Celal Bayar'ın son yıllara kadar CHP'nin bankacısı, vekili, başvekili olduğunu hatırlatmaktadır. Sadak bu nedenle muhalif basında yer alan artık yeter parti saltanatını yıkacağız gibi propagandaları ciddi anlamıyoruz şeklinde bir ifade ile karşılaşmıştır (Gürkan, 1998, s. 205-206).

Seçimler öncesi Sovyet radyosunun DP lehine yayınlar yapması, Hüseyin Cahit Yalçın'ın DP'lileri Sovyet yanlısı olmakla suçlamasına neden olmuştur. Yalçın Moskova'nın tutumunu belirterek halka oy verirken Moskova'yı unutma diye yazmıştır. Abidin Daver'de Sovyet radyosunun yayınlarından ders çıkaralım ve her zaman bilinçli olalım şeklinde başlıklar kullanmıştır. Politikayı sokaktan meclise taşımak konusunda uyarılar DP'ye uzlaşmaz tavırları nedeniyle daha sonra da yapılacak basın da bu fikri sık sık işleyecektir. Falih Rıfki Atay yeni oluşan siyasal ortamla birlikte seçim öncesindeki tahrikçiliğin de son bulması gerektiğini ileri sürmüştür. Basın organlarının muhalefet ve iktidar partisine muhalefet olmanın ne olduğu konusunda öğütlerde bulunduğu görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 207-219).

Basın organlarında 21 Temmuz seçimleri sonucunda partilerin aldıkları oylar hakkında yapılan yorumlarda DP'nin etrafını saran ve ona oy veren kitlenin onun taraftarları değil bin bir nedenle CHP'ne düşman olmuş insanlardan oluştuğu yazılmıştır. Vatan gazetesinde altı ay önce kurulup bütün imkanlardan yoksun bırakılan partinin her şeye rağmen kendini halka sevdirdiği ve halkın güvenini kazandığını yazmıştır. Bu seçimi DP kazanmamıştır sadece CHP kaybetmiştir yorumu yapılmıştır. Tasvir'de halk DP'ye oy verirken genellikle bu listelerde adı olan kişileri tanıdıkları için değil onlara CHP'den olmadıkları için oy verildiği yazılmıştır. Akşam'da Necmeddin Sadak CHP seçimlerde ekseriyeti kazanmış olmakla beraber bu görüşler doğrudur. HP karşısına bugün kim çıksa programı çoğunlukla benimsenecekti görüşündedir. Nitekim kısa bir süre sonra Son Posta gazetesinde Ekrem Uşaklıgil bir balıkçının şikayetlerinden yola çıkarak DP'nin giderek yayılma sebebini Celal Bey biz size oyumuzu demokrat olduğunuz için vermedik. Allah bu memlekete su vermiş suyun içine balık koymuş tuzunu da eklemiş ancak karnımız yine aç. Size hakkımızı korumanız için oy verdik sözleriyle anlatmıştır (Gürkan, 1998, s. 226).

1946 seçimi sonunda uzlaşmaz ve şiddet yanlısı Recep Peker, Cumhurbaşkanıca hükümet kurmakla görevlendirilmişti. Bu kamuoyunda hemen söylenti ve tedirginliklere yol açmış, basın ve muhalefet yanlıları bu görevlendirmeden anlamlar çıkarmaya çalışmışlardır. İktidar yanlısı basın bunu bir zafer gibi anlatırken muhalefet daha ılımlı bir kişinin seçilmemesini iyi niyetten mahrum ve sükuneti sağlamaya hizmet etmeyecek bir gelişme olarak gördüler (Sakal, 2008, s. 141).

İktidar yanlısı basın 1946 seçimlerinden sonra partinin kendini yenilemesi gerektiğine dair fikirler vermekteydiler. İktidar açısından 1946 seçimlerinden pozitif sonuç alındığı halde DP'ye halkın gösterdiği ilgi sebebiyle iktidar partisi seçim sonucunu münakaşa etmek zorunda kalmıştır. Dönem gazetelerine bakıldığında CHP ile ilgili iki yıl öncesiyile karşılaştırılamayacak şekilde özgür eleştirilerde buldukları görülmektedir (Gürkan, 1998, s. 227-237).

DP ve CHP'nin arasını açan olaylardan biri DP milletvekillerinden bazılarının mazbatalarının reddedilmesi olmuştur. İktidarın isteği doğrultusunda Anayasa'nın 17. ve 27. maddeleri öne sürülerek DP'li milletvekillerinin mazbatalarının reddedilmesi ve milletvekilliklerinin düşürülmesinin önü açılmak istenmiştir. Mazbatasını reddedilen milletvekilleri Zeki Rıza Sporel, Burhan Cahit Morkaya, Abdurrahman Münip Berkan'dır (Şentürk Acar, 2023, s. 43). Zeki Rıza Sporel Millî Mücadele döneminde İstanbul'da bulunurken, vatanın müdafaasına katılması için kendisine haber gönderildiği fakat Sporel'in gelmek yerine Kuvve-i İnzibatiye'ye katılarak ihanet ettiği iddialarında bulunulmuştur. Sporel yapılan bu resmi davete kız kardeşinin rahatsızlığından ve kendisini emanet edecek kimsesi olmadığından dolayı gidemediğini, milli hareketin sonucunu biraz daha beklediğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 06.12.1946, s. 2). Abdurrahman Münip Berkan'ın ise Kazanç Vergisi Kanunu ihlal ettiği öne sürülmüştür. Berkan, avukatlık ofisine yeni bir oda eklediği halde 1927 yılına ait kazanç vergisi vermemiştir. Hatta bazı davalar için aldığı vekalet ücretinin vergisini de ödemediği anlaşılmıştır. Bu nedenler öne sürülerek vekilliğinin düşürülmesi istenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 06.12.1946, s. 59-74). Burhan Cahit Morkaya'nın ise milletvekilliğinin Millî Savunma Bakanlığı'ndan elde edilen bilgiler doğrultusunda, askerliğini yapmadığı gerekçesiyle düşürülmesi istenmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 03.02.1947, s. 87). Yapılan oylamalar neticesinde, iddialar haklı bulunarak her üçünün de

milletvekillikleri düşürülmüştür. Senihi Yürüten, Salamon Adato, Bahattin Öğütmen ve Mehmet Ökten hakkında da çeşitli iddialar öne sürülse de bu iddialar asılsız çıkarak vekillikleri düşürülemezdir (Şentürk Acar, 2023, s. 47-50).

Tasvir gazetesi konuya eğilmiş ve Refik Koraltan, CHP ileri gelenlerini suçlayarak Şükrü Saraçoğlu, Hilmi Uran, Emin Erişilgil ve Fuat Ağralı'nın Kurtuluş Savaşı'na Atatürk'ün emirlerine rağmen katılmadıklarını belirten bir demeç vermiştir. Cihad Baban ise kimlerin milletvekili olamayacağını Anayasa'nın 12. Maddesi'nde açıklandığını yazmıştır. Baban, 1938'de Atatürk bile eski hesapların tasfiyesini faydalı görmüştür ve yüzellikler affedilmiştir. İstiklal Mahkemesi mahkumları affediliyor da Heyeti Mahsusa kararlarına uymayanlar mı affedilmiyor diye sormaktadır. Baban mazbataları reddedilen iki milletvekilinin ikisinin de durumun dışında kaldığı halde CHP üyelerinin anayasadaki sınırlamalarla yetinmediklerini yazmaktadır (Gürkan, 1998, s. 245).

Nadir Nadi ise mazbataları reddedilen milletvekillerine karşılık DP'lilerin de Milli Korunma Mahkemesi'nden hüküm giymiş CHP'li bir adamın bugün mecliste nasıl yer alabileceğini sorduklarını belirterek bu tartışmaların böyle uzarsa yarın veya öteki gün hangi isimlerin ortaya koyulacağı ve sonucunun ne olacağı kestirilemez fikrindedir (Gürkan, 1998, s. 246).

10.DP'lilerin Meclisi Terk Etmeleri ile Ortaya Çıkan Kriz

1947 yılının bütçe görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefet arasında ciddi anlaşmazlıklar görülmüştür. Adnan Menderes bozulan iktisadi vaziyet için bütçenin ciddi önlemlerden mahrum olduğunu söylemiş ve tarımın desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu konuşmayı Recep Peker "psikopat bir ruhun ifadesi" şeklinde değerlendirir. Ayrıca Peker yaptığı meclis konuşmasında, Bayar'ın halkı isyana özendirdiğini iddia etmiştir. Bundan dolayı da DP Grubu Meclisi terk etmiştir. Bu hadise çok partili hayatın yerleşmesi çalışmalarını sırasında karşılaşılan krizin başlangıcı olmuştur. İnönü'nün olaya el atmasıyla 9 günlük boykottan sonra, bu durumun tekrarlanmayacağı garantisıyla DP Grubu yeniden meclisteki yerini almıştır (Şahin-Tunç, 2015, s. 48).

Ulus gazetesinde, böyle bir hareketle Cumhuriyet tarihinde ilk defa karşılaşmış bulunuyoruz diyen Nihat Erim'in her ne olursa olsun DP'nin meclisi terk etmesine karşı çıktığı görülmektedir. DP'lilerin TBMM'ni terk etmesiyle doğan kriz üzerine bazı gazetecilerin demokrasinin çıkmaza girmesi konusunda endişelendikleri görülmektedir. Necmeddin Sadak, DP'lilerin Meclis'e gelmeyi uzatmalarının Recep Peker'in birkaç ağır kelimesi ile açıklanamayacağını yazmıştır. Vatan gazetesi, DP'lilerin meclise geri dönmesi konusunu yalnız DP milletvekilleri değil DP örgütünün bir kararı olarak değerlendirmiştir (Gürkan, 1998, s. 247-251).

11.Demokrat Parti'nin İlk Kurultayı ve Hürriyet Misakı

DP, ilk büyük kongresini partinin birinci kuruluş yıldönümü olan 7 Ocak 1947'de yapmıştır. Hürriyet Misakının kabulü ve ilan edilmesi Kongrenin önemli bir özelliği olmuştur (Şahin, 2017, s. 197). Anayasaya aykırı kanunların kaldırılması, Seçim kanununda yapılması istenen değişiklik istekleri, Cumhurbaşkanlığı ve parti başkanlığının tek bir kişinin elinde bulunmamasının istenmesi (Sarıbay, 2001, s. 54) gibi isteklerin yer aldığı bildiriye DP'liler, istekleri yerine

getirilmezse meclisi terk edeceklerini bildirmişlerdir. DP'lilerin bu talepleri, iktidar tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Şahin, 2017, s. 197).

Ulus gazetesinde Nihat Erim, DP Kongresinin memlekette çağdaş demokrasi temsili sistem parlamento asıllı hoşgörü ve hürriyet rejimi açısından belli bir olgunluğu gösterdiğini ve neşeyle karşılanması gerektiğini yazmıştır. Necmeddin Sadak'a göre kongrenin önemi Türkiye'de ilk defa tek dereceli serbest seçimden doğmuş bir muhalefet partisinin bu ilk gelişme devrine erişmesinden ileri gelmektedir. Mümtaz Faik Fenik, Vatan gazetesinde DP kongresini Erzurum ve Sivas Kongrelerine benzetenlerden söz etmekte o kongrede nasıl bugünkü hür ve müstakil Türk vatanının tanzimi planlanmışsa bu kongrede de hür ve kendi iradesine sahip bir milletin demokrasi hayatındaki mesut inkişafı hazırlamaktadır demektir. Cihat Baban Türkiye'de şimdiye kadar muhalefetin ya kişisel hırslarından ileri geldiğini ya da yapay şekilde yaratıldığını söyleyerek DP'nin bu kongre ile diğer muhalefet partilerinden farklılığını ispat ettiğini yazmıştır. DP Kongresi basında siyasal yaşamın geleceğinin tartışılmasına neden olmuştur. Nadir Nadi partinin doğuşuna ait romantik devre kapanmak üzere olduğunu diyerek DP'lileri yeni bir adım atmaya çağırmıştır (Gürkan, 1998, s. 256-257).

DP Kongresi'nde ana davalar adı altında toplanan konular iktidar yanlısı basın tepkisine neden olmuştur. Necmeddin Sadak değişmesi gereken kanunlar yapıldığında Celal Bayar işbaşında bulunuyordu diyerek DP'yi ılımlı davranmaya çağırılmaktadır. DP Kongresi'ndeki parti disiplininin pek az hüküm sürdüğü hava bazı CHP'li yazarları rahatsız etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın kongreyi taşkınlıkla suçlayarak bu demokrasiye alışmamış kalabalıktan ne beklenir diye yazmıştır. Necmeddin Sadak DP'lilerin meclisten çekilme tehdidine karşı demokrasinin birçok şekilleri olabilir fakat hiçbir yerde ve hiçbir zaman demokrasi bazı dilekleri azlığın çokluğa kabul ettirmesi tarzında belirmemiştir diye yazmıştır (Gürkan, 1998, s. 259-262).

1947 yılının Ocak ayında DP Kongresi'nin bitiminden İnönü'nün partiler arasında arabuluculuğunun sonuçlandığı Temmuz ayına kadar geçen süre basında DP ve Recep Peker idaresindeki CHP yönetiminin çatışmasından kaynaklanan haberlerle doludur. DP nisan ayında İstanbul'da yapılan ara seçimlere katılmayınca partiler arasındaki gerginlik daha da artmıştır. Bu dönemde gazeteler CHP ve DP arasındaki ilişkilerin gelişimine ait haberlerle doludur. Hüseyin Cahit Yalçın, gazetelerin partiler arasındaki ilişkilere bu şekilde ağırlık vermesinin iki partiden birine hak vermek ve şeref kazandırmak için olmadığını, amacın memleketi kazandırmak ve demokrasi cihazını muntazam, işler hale sokmak olduğunu belirtmektedir (Gürkan, 1998, s. 263-268).

Dönemin basın yayın organları incelendiğinde, muhalefet partisine olan ilginin 1947'den itibaren arttığı söylenebilir. Mümtaz Faik Fenik, Vatan gazetesinde DP'nin halkın istek ve arzularını simgeleyen bir milletin partisi olduğunu yazmıştır. Nadir Nadi Cumhuriyet gazetesinde, DP'nin kongreden sonra artık bir kitle partisi olduğunu yazmıştır. Bu yorumlardan anlaşılacağı üzere, DP artık Türkiye'de büyük bir parti haline geldiği kabul edilebilir (Şahin-Tunç, 2015, s. 58).

12. Temmuz Beyannamesi

Recep Peker hükümeti döneminde muhalefet üzerindeki baskıların giderek artmasından dolayı DP'liler iktidara karşı ciddi derecede muhalefet yapmaya başlamışlardır. Bu durum gergin

olan ortamı iyice germekten başka bir şey değildi. İnönü mevcut durumun, çok partililik anlayışı için bir tehdit oluşturduğunu görüyordu. Hakem rolünü üstlenerek Bayar'ı ve Peker'i birkaç kez dinledikten sonra iki tarafı uzlaştırmaya çalışan 12 Temmuz Beyannamesini yayınladı (Akşin, 2014, s. 245).

12 Temmuz Beyannamesi basın ve radyo yardımıyla halkla paylaşılmıştır. Bu yönüyle beyanname yayınlandığı tarihe kadar muhalefet-iktidar ilişkilerinin de seyir defteri niteliğindedir (Eraslan, 1998, s. 143).

Beyanname başlangıçta hem iktidar hem de muhalefet cephesinde olumlu karşılanmıştır. Mevcut iktidarın yayın organı olan Ulus'ta, "İnönü'den yalnız şu parti veya bu grup değil, bütün rejim faydalanmalı, parti liderleri başları dara geldiği anda onun masası başında toplanmalıdırlar." diye yazılmıştır. Ulus'un başyazarlarından Nihat Erim, analizlerinde her iki kesimin birbirleriyle alakalı düşüncelerini özetledikten sonra, "Peker'in yurdu içinden sarsmadan çok partili hayatı faziletli neticelere götüren yollarda muhaliflerle birleşmeye kani olduğunu bildirmesi ile İnönü'nün hakemliğinin mana kazandığının" altını çizmiştir (Eraslan, 1998, s. 148).

İki parti arasındaki gerginliğin İnönü'nün arabuluculuğu ile çözülmesi basında yeni yorumlara yol açmıştır. Necmeddin Sadak konunun iki bakımdan önemine işaret etmektedir. Biri İsmet İnönü'nün demokrasi hayatına ne derece samimiyetle bağlı olduğunu bu olaydaki tavrıyla anlaşılmasıdır. Sadak çok partili yaşamın bu kez başarılması gerektiğini belirterek İnönü'nün tavrıyla da bu işten geri dönülmeyeceğinin anlaşıldığı düşüncesindedir. Üzerinde durulan ikinci nokta ise sonucunun DP için faydalı olması dileğidir. Çünkü İnönü bir taraftan partiler üstüne yükselmiş bir devlet başkanı sıfatıyla DP'yi CHP ile eş tutmuş diğer taraftan yeni muhalefet partisine karşı inanç ve güvenini ilan etmiştir (Gürkan, 1998, s. 253).

Beyannamenin yayımlanmasından bir gün sonra Vakit'te Asım Us, ortamı "karanlık geceler içinde ümitsiz yaşayan bir adam birdenbire sihirli bir değnek yardımı ile aydınlık bir dünyaya çıkınca ne hal alırsa bu beyannameyi okuyanın ruhu da öyle geniş bir ferahlık duyuyor" cümlesiyle tarif ediyordu. Beyanname, tarafların bütün yakınmalarına karşın birisini haklı, ötekini haksız gösterme olayına girmeden, her iki tarafa da görevlerini hatırlatan üslubundan dolayı "tarafsız adalet hükmünün bir şaheseri" olarak vasıflandırılıyordu. Etem İzzet Benice Son Telgrafta, bu beyannamenin genel gidişattan hissedilen bir kaygının sonucunda ortaya çıktığını, siyasi bir manevra olduğunu, beyanname ile beraber yeni bir devirin açıldığını yazmıştır. Akşam gazetesi de beyannameyi, "Türk milletini tam demokrasiye ve hürriyete kavuşturacak bir ışık" olarak görmekte, tek parti anlayışı ile devam etmek isteyen bir topluluğun artık taraftar bulmasına olasılık kalmadığını belirtmektedir (Eraslan, 1998, s. 149-151).

12 Temmuz Beyannamesi iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkileri iyice yumuşatmıştı. Fakat Peker çok partililiği sindirememişti (Akşin, 2014, s. 245). 12 Eylül 1947'te toplanan CHP Meclis Genel Grubu toplantısında Recep Peker bir saatten fazla konuşmuştur (Son Posta, 27 Ağustos 1947, s.1-3). Recep Peker'in yapmış olduğu bu konuşma, grup kararıyla yayınlanmıştır (Tasvir, 29 Ağustos 1947, s. 1-3). CHP içinde Peker ile alakalı ikilikler ortaya çıkmış Pekerciler Nihat Erim'i eleştirirken, Hamdullah Suphi ve arkadaşları ise ciddi şekilde hükümete karşı eleştirilerde bulunmuşlardır (Son Posta, 27 Ağustos 1947, s. 7). İç politikanın gidişatı ile alakalı güvenoyu

istenmiş ve bu konuyla ilgili verilen takrirler okunmuştu (Akşam, 27 Ağustos 1947, s. 1). Yapılan tüm konuşmaların sonunda oylamaya geçilmiş, 337 Milletvekilinin katılımı ile yapılan oylamada 303 oy ile hükümet güvenoyu almıştı (Türkyolu, 28 Ağustos 1947, s. 1). Nihat Erim'in başını çektiği bir grup genç milletvekili CHP grubunda Peker hükümetine karşı oy verdiler. (35'ler Hareketi) (Akşin, 2014, s. 245). Ret oyu kullananların sayısı hakkında basında iki farklı görüş bulunmaktadır. Gazetelerin geneli 34 ret oyu kullanıldığı yazarken (Son Posta 27 Ağustos 1947, s. 1: Türkyolu 28 Ağustos 1947, s. 2: Akşam, 27 Ağustos 1947, s. 1: Türk Dili, 28 Ağustos 1947, s. 1: Yeni Sabah, 27 Ağustos 1947, s. 1: Türk Sözü, 27 Ağustos 1947, s. 1: Ulus, 27 Ağustos 1947, s.1: Vatan, 27 Ağustos 1947, s. 1) Cumhuriyet gazetesi bu sayıyı 35 olarak yazmıştır. Memduh Şevket Esendal oylamaya geciktiğinden sonradan başvuru yaparak zapta kırmızı oy kullanacağını söylemiştir. Bu nedenle sayı karşımıza 35 olarak çıkmaktadır (Cumhuriyet, 28 Ağustos 1947, s. 5). Peker yandaşlarıyla birlikte birkaç gün mücadeleye girecekmiş gibi davranmış fakat sonra istifa etmiştir. Yerine Hasan Saka 9 Eylül 1947'de hükümeti kurdu (Akşin, 2014, s. 245). Haziran 1948'de Hasan Saka hükümetinin Meclis Grubu'ndan güvenoyu bile istemeden istifa etmesi, basında hükümetin çok yıpranmış olduğuna ilişkin yazıların çıkmasına sebep olmuştur (Gürkan, 1998, s. 294-295).

İktidar ve muhalefet arasındaki bu mücadelelerden başka, muhalefetin kendi içinde de birtakım tartışmalar yaşadığı bilinmekteydi. Şubat 1947'de bazı milletvekilleri DP'de genel başkan olarak Fevzi Çakmak'ı görmek istiyorlardı. Bu durum parti içinde Celal Bayar destekleyicileriyle anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olmuştur (Şahin-Tunç, 2015, s. 59). Kenan Öner'in DP'nin kuruluşunun ikinci yıl dönümünde istifa etmesi parti içinde problem yaratmıştır (Aydın, 2014, s. 10-11). Öner'in istifası hakkında net bir açıklama yapmaması karşısında basının Öner'e karşı ortak bir tavır aldığı görülmektedir. Bu tavır Öner'in Genel Başkan Celal Bayar'a hitaben yazdığı açık mektubun yayınlanmamasıdır (Gürkan, 1998, s. 312).

Kenan Öner'in DP'den ayrılışıyla yeni bir parti kurulacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştır. Son Telgraf'ta Kenan Öner, Hikmet Bayur gibi isimleri de içine alacak bir partinin kurulabileceğinden söz edilmekte yeni partinin de Anayasa'nın çizdiği sınırlar içinde kalması gerekliliği belirtilerek CHP ve DP'nin dayandığı Kemalist Devrim esaslarını siyasi programın temeli olarak kabul edip etmeyeceği tartışılmaktadır. Son Telgraf'ta DP içindeki gelişmelere olumuz bakılmamakta Kenan Öner ve arkadaşlarının eğer Mareşal Çakmak ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'i ikna ederek bir parti kurmaları söz konusu olursa demokratik hayatımızın kuvvetleneceği belirtilmektedir (Gürkan, 1998, s. 312-313).

Tartışmalar daha da ilerleyince Mart 1948'de bazı milletvekili ve destekleyicilerinin üyelikleri sona erdirilmiştir. Üyelikleri sonlandırılan kişiler önce Mecliste Müstakil Demokratlar grubunu oluşturmuşlar daha sonrasında ise 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni kurmuşlardır. Kurucuları arasında Mareşal Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı, Kenan Öner, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan vardı (Akşin, 2014, s. 246).

DP'den ayrılmaların kesinlik kazanmasıyla basın da yavaş yavaş mevzuya daha esnek baktığı görülmektedir. Selim Ragıp Emeç demokrasi içinde bu tür krizlerin normal olduğunu yazmıştır. Emeç, Köprülü ve Erim'in eski dostluğuna ve Londra seyahati sırasında görüş

alışverişinde bulunmalarına değinmiş, Kenan Öner ve arkadaşlarının 12 Temmuz Beyannamesini bu alışverişin iptidai bir taslağı sanmaya meylettiğı belirtilmiştir (Gürkan, 1998, s. 318).

Nadir Nadi'de çok partili rejimde bu tür gelişmeleri normal karşılamak gerektiğini yazmıştır. Abidin Daver, DP'den başka bir partinin doğmasını bu partideki gelişmelerin doğal bir sonucu olarak görmüştür. DP'deki gelişmeler sırasında basında ilginç yazılar yer almıştır. Vatan gazetesinde çıkan Mareşal'in kızlarının aleti olduğu iddiaları hakkında Akşam gazetesinde Adnan Adıvar Yalman'a bir zamanlar kendisi hakkında yapılanları hatırlatmış ve vatanperverliğinden bir an bile şüphe edemeyeceğimiz Vatan gazetesi bunları niçin adliye makamlarına haber vermiyor diye sormuştur. CHP'den ayrılan Hamdullah Suphi Tanrıöver DP'nin muvaffakiyetin cumhuriyetin ilanını ile memlekete karşı üzerimize aldığımız namus borcunu ödeyebilmek için esas şart saydım ve sözümün kalemimim getirebileceğı aciz ufak yardımlar ne ise onları bu teşebbüse giren aziz arkadaşlarımızın lehine kullanmayı vazife bildim diyerek DP'nin sarsılmadığını ifade eden bir makale yazmıştır (Gürkan, 1998, s. 318-320).

13.1948-1949 Olaylarına Bir Bakış

12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye ve ABD arasında imzalanan yardım anlaşmasıyla Truman Doktrini'nin Türkiye'ye ilişkin askeri boyutu sonuçlanırken iktisadi boyutu da Marshall Planı çerçevesinde 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra basında çeşitli vesilelerle gelip giden heyetlere ilişkin haberlerin ve değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir (Gürkan, 1998, 134-135). Truman Doktrini Amerika basınına bakıldığında bu yardımın amacının Rusya'yı bulunduğu nüfus bölgesinde durdurmayı amaçlayan bir dünya siyasetini kapsadığını yazmışlardır (Türk Dili, 14 Mart 1947, s. 1). Truman yardım teklifi ile alakalı olarak Recep Peker ve Celal Bayar'ında gazetelere beyanat verdikleri görülmektedir. Recep Peker II. Dünya Savaşı ile gelen ekonomik problem açısından yardımın önemli olduğunu, yapılacak olan çalışmalarda bu yardımı kullanacaklarını belirtirken (Tasvir, 14 Mart 1947, s. 1-3) Celal Bayar'da yapılan bu yardımı memnuniyetle karşıladıklarını söylemiştir (Tasvir, 14 Mart 1947, s. 1-3). Türk basınında durum böyle iken Rus basınında Pravda ve İzvestia gibi gazetelerin büyük eleştiriler yaptıkları görülmektedir (Tasvir, 15 Mart 1947, s. 5). Sovyet basınında Truman Doktrini barışa karşı büyük bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve Rusya'da endişe yaratmıştır (Akşam, 17 Mart 1947, s. 1).

1949 yılında Batı blokunda örgütlenmelerin arttığı görülmektedir. Türkiye Batı'ya yakınlaşma sürecinde kurulan bu örgütlere katılmıştır. 4 Nisan 1949 tarihinde imzalanan ve NATO'nun kurulmasını sağlayan Kuzey Atlantik Antlaşması ile 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşmalar ve Türkiye'nin başlangıçta bu iki kuruluşu da üye olmaya çağırılmaması basında yeni yorumlara neden olmuştur. Kuzey Atlantik Pakti'nin kurulmasıyla basında Türkiye'nin bu pakta girmesini isteyen yazılar yer almış Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın Mayıs ayında ABD'yi ziyareti bu pakta girme ya da yeni Akdeniz Pakti'nin kurulmasını sağlama çabası olarak düşünülmüştür. Türkiye'nin başlangıçta Kuzey Atlantik Pakti'na alınmamış olmasının başarısızlık olarak nitelendirilmesine Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver "Dış Siyasetimiz Başarısız Değildir" başlığı altında bir makale ile cevap vermiştir (Gürkan, 1998, s. 136).

Aralık 1949'da Türk-Amerikan Kültür Antlaşması imzalanmış, Amerika'nın Sesi Radyosu'nda Türkçe yayın başlamıştır. Ulus gazetesinde Yavuz Abadan, Türkiye ve ABD arasında eğitim, bilim ve kültür bağlarının kuvvetlenmesini birlikte yürümeye azmettiğimiz yolda müşterek ülkümüze hür insanlara yakışır bir anlayış ve iş birliği zihniyetiyle ulaşacağımıza inanışımız şimdi her zamandan daha kuvvetlidir diye yorumlamıştır (Gürkan, 1998, 138).

Ulus gazetesi, yapılacak olan seçimler için adeta kampanya yayın organı durumundaydı. İsmet İnönü başta olmak üzere, parti ileri gelenlerinin çalışmaları, gezi ve konuşmaları yayınlanarak kamuoyuna bildiriliyor, böylece gidilen yerlerde söylenen sözlerin yayılmasına çalışılıyordu (Güngör, 2010, s. 198).

Yaklaşan 1950 seçimleri ile beraber İnönü'nün çıktığı yurt gezilerindeki davranışları sebebiyle muhalif basının eleştirilerine maruz kaldığı görülecektir. İnönü'nün Cumhurbaşkanı iken CHP Başkanı sıfatıyla hareket ettiği bildirilmekte, halkın içine karışarak kahvelerde oturup sohbet etmesinden rahatsızlık duydukları yazılmaktadır. Öyle ki DP Genel Başkanı Bayar Cumhurbaşkanı'nın zelzele dolayısıyla Ege Bölgesine gitmesini politik amaçlı olarak yorumlamıştır (Gürkan, 1998, s. 376).

Muhalefet tarafından yapılan baskıların etkisiyle Şubat 1950'de TBMM'ye yeni bir seçim yasa tasarısı getirdi. Sonunda yasa 16 Şubat'ta DP'nin oylarının da eklenmesiyle kabul edildi (Akşin, 2014, s. 247).

Bu yasa ile yapılan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine halkın %89'u katılmıştır. Seçimlerde DP 420 sandalye kazanırken CHP 63 sandalye kazanmıştır. Ülkede 1950'ye kadar ilk defa serbest seçim yapılmış ve başından beri iktidarda olan CHP yerini başka bir partiye bırakmıştır. Böylece ülke artık çok partili rejime geçmiş ve demokratik hayatta büyük bir olgunlaşma göstermiştir (Dağcı, 2006, s. 30-32).

CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesinin sonuçlar sonrası manşeti şuydu: "CHP İktidarı devrediyor." Alt başlıkta ise gerçekten soğukkanlı bulunabilecek şu cümle vardı: "CHP Hükümetinde Başbakanı başka hiç kimse Meclise giremedi." (Güngör, 2010, s. 202). Ülkede yeni bir dönem başlarken basında durumu yakından takip etmeye devam etmiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren çeşitli dönemlerde çok partili hayata geçmeye çalışmışsa da Demokrat Parti'nin kurulduğu 7 Ocak 1946 tarihine dek bu konuda kesin bir başarı sağlayamamıştır. Çok partili sürece geçişte geç kalınmasının en büyük etkilerinden birisi mevcut tek parti olan CHP partisi iktidarlarının muhalifler üzerine uyguladıkları baskılar görülmektedir.

CHP iktidarının baskıları sadece siyasiler üzerine değil aynı zamanda halkı aydınlatmaya çalışan basın üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren CHP iktidarının, Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara geldiği tarihe kadar çeşitli zamanlarda basın üzerine gözle görülür şekilde baskı uyguladığı görülmektedir.

Hem Millî Mücadele döneminde hem de Cumhuriyet'in kurulduğu ilk zamanlarda basının desteğine önem verilmiş ve basına kısmi özgürlükler tanınarak basının yeni kurulan devletin yanında yer alması sağlanılmaya çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde Tan, Vatan, Tasvir gazetelerinin hem bozulan ekonomi hem de savaş içerisinde çıkan yeni siyasi kavramların etkisiyle CHP iktidarına eleştirilerinin yoğunlaştığı ve bu eleştirilerin dozunun artmasıyla kapatılmaya kadar gittikleri görülmüştür.

II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet Rusya'nın, Türkiye-Sovyet Rusya arasındaki Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yeni oluşan dünya düzenini bahane ederek yenilemek istememesi ve Boğazlarda hak iddia etmesi ilişkileri germiş ve bu gergin ortam doğrudan her iki devletinde basınına yansımıştır. Basında hükümeti destekleyen Sovyet Rusya'yı eleştiren yazılar yayınlanmıştır.

1945-1946 yılları arasındaki dönemde tek parti iktidarının basın üzerindeki baskıları geçmişe nispeten kaldırılrsa da muhalefetin eleştirileri şiddetlenince basını denetleme isteği görülmüştür. Bu dönemde basının ikiye ayrıldığı bir tarafta muhalif basın varken diğer tarafta şiddetle tek parti hükümetini destekleyen basının varlığı görülmüştür. Basının bu dönemde demokrasiye geçişte mutlak başarısı görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

After the establishment of the Republic, while support was expected from the press instead of criticism, the censorship applied by the government from time to time often confronted the government and the press and caused the newspapers to receive various penalties. During the abolition of the caliphate, some time after the Second Assembly started its work, publications targeting the Fethi Bey Government caused an increasing Ankara-Istanbul conflict in the press.

After the letter sent by the Aga Khan and Emir Ali, one of the Indian Muslims, to the Prime Minister of the time, İsmet İnönü, regarding the abolition of the caliphate, was published in the newspapers Tanin, İkdam and Tevhid-i Efkâr on 5 and 6 December 1923, the issue was brought to the Parliament by İsmet İnönü, and it was decided that the journalists who published the letter would be tried in the Independence Court.

After the hearings, the president of the Independence Court, Topçu İhsan, organized a meeting between Mustafa Kemal and the editors-in-chief of the newspaper in order to improve the relations between the government and the Istanbul press. While the relations between the Istanbul press and the government were further strained due to the support given to the TCF, they reached the breaking point in 1925. As a result of the Sheikh Said Revolt, on March 4, 1925, the Takrir-i Sükûn Law was passed by the Parliament. The implementation of this decision, which brought with it a period of extreme repression, for two years ensured the silencing of both the political opposition and the press and the elimination of the opponents of the government.

While new problems began with the letter revolution, the press that was financially dependent on the government emerged. Thus, the country, which has been under one-party rule since 1925, has been brought under full intellectual control. After the establishment of the SCF, there have been new developments in the course of power relations with the press. When the

party shut itself down, the majority of the newspapers that supported this party aligned themselves with the CHP. While this situation caused sadness in the opposition press, it was argued in the pro-government press that such a result occurred because the SCF could not be managed correctly.

The Press Law of 1909, which was enacted during the Second Constitutional Period, remained in force until 1931, and in 1931, a new law on the press, the Printing Law, was put into effect. The Press Act of 1931 has been amended several times. With this law, which has undergone sometimes minor and sometimes radical changes, the press has been left free to a certain extent and has always had certain limits. Between 1931 and 1938, there was little to no opposition press.

The Turkish Press Union, which was established with the Press Union Law that entered into force on July 14, 1938, is another regulation restricting the press. The year 1938 is seen as the year with the highest number of prohibitions. The tense political environment before World War II had a great impact on the prohibitions.

It is seen that Europe was divided into fascist governments and democracies in wartime. This situation has led to the emergence of similar groupings in the Turkish press. During this period, it is seen that both the Germans and the allies tried to influence the Turkish press. Generally speaking, the prohibitions in 1942 were generally aimed at periodicals and domestic publications. As the end of the war approached, a more moderate control was exercised over the press than before. But this moderation is within a certain measure.

When the Soviets declared that they did not want to renew the Turkish-Soviet Treaty of Friendship and Non-Aggression dated December 17, 1925, a new era emerged in the press. The desire to terminate the treaty led to an increasing hardening of the press's approach to events starting in March 1945. Soviet Radio and Newspapers' broadcasts that some Turkish provinces, especially Kars and Ardahan, should be left to the Soviets, were met with a strong reaction in the Turkish press, and both pro-government and pro-opposition press members expressed their reactions with common ideas. What wanted to be said through bureaucratic means but could not be said was expressed through the press.

When the newspapers of 1939-1945 are examined, most of the news, comments and articles are about the war. Turkey's one-party dictatorship has led to fierce criticism in the European and especially the U.S. press. In fact, they thought that Turkey should not be invited to San Francisco. In such an environment, it has been understood that the transition to multi-party life is now a necessity. While the draft Law on Farmers' Land was being discussed in the Parliament, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan and Fuat Köprülü submitted a motion called Dörtlü Takrir to the CHP group with a joint signature on June 4, 1945. Upon the rejection of this Takrir, the foundations of the DP began to be laid. Thus, the country started the transition to multi-party life for the first time in the real sense.

In April 1946, the idea of holding municipal elections early was in question. Starting from May 1946 until the last days of July, when the elections were held, it is seen that the elections occupied the agenda of the press and there was a great movement in the press compared to the past. In the

face of the publications of the DP and the opposition press criticizing the single-party system, the responses of the press supporting the government defending this system caused a press war.

During the budget negotiations of 1947, there were serious disagreements between the government and the opposition. From the end of the DP Congress in January 1947 to July, when mediation was achieved, news about the DP and CHP conflict abounded in the press. When the press organs of the period are examined, it can be said that the interest in the opposition party has increased since 1947. The July 12 Declaration was shared with the public through the press and radio. The declaration was initially welcomed by both the ruling and opposition camps. Apart from these struggles between the government and the opposition, it was known that the opposition had some discussions within itself. As the departures from the DP became more certain, it is seen that the press is more interested in the issue.

With the aid agreement signed between Turkey and the United States on July 12, 1947, the military dimension of the Truman Doctrine regarding Turkey was concluded, while the economic dimension was completed with an agreement signed on July 4, 1948 within the framework of the Marshall Plan. After this date, it is seen that there are news and evaluations about the delegations that come and go in the press. The Truman Doctrine was welcomed by both the ruling and opposition press, and positive news about the Doctrine appeared in the press. While the doctrine caused a reaction in the Soviet press, Turkey gave the necessary answers to the Soviets through the press. With the general election held in 1950, an opposition party came to power for the first time in Turkey, and this situation opened the doors of a new era both in political life and for the press.

Çıkar Çatışması Bildirimi/ Conflict of Interest Statement:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri/ Support Financing Information:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır

Etik Kurul Kararı/ Ethics Committee Decision: Bu çalışma için Etik Kurulu kararı gerekmemektedir.

Yazar Katkı Oranı: / Author Contribution Rate: Yazarların katkı oranı eşittir.

KAYNAKÇA

- Akşam, "Başbakan Recep Peker'in Parti Grubundaki Beyanatı", 27 Ağustos 1947.
- Akşam, "Kabine İtimat Oyu Kazandı", 27 Ağustos 1947.
- Akşam, "Truman'ın Nutkunun Rusya'da Tesirleri", 17 Mart 1947.
- Akşam, "Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Muahedesi Uzatılmıyor", 22 Mart 1945.
- Akşin, S. (2014). *Kısa Türkiye Tarihi*, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.
- Aydın, A. (2014). "Demokrat Parti'nin Kuruluşu'nun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu", *Tarih Okulu Dergisi*, Y. 7, S. XIX, ss. 269-288.
- BCA, Fon: 30-10-0-0, Kutu: 86, Gömlek: 568, Sıra: 16
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 100, Gömlek: 103, Sıra 14.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 104, Gömlek: 16, Sıra: 12.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 106, Gömlek: 58, Sıra: 15.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 44, Gömlek:25, Sıra: 15.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 95, Gömlek: 57, Sıra: 17.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 96, Gömlek: 98, Sıra: 20.
- BCA, Fon: 30-18-1-2, Kutu: 96, Gömlek: 99, Sıra:1.
- BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu: 46, Gömlek:48, Sıra: 2.
- BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu: 92, Gömlek: 85, Sıra: 17.
- BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu: 96, Gömlek: 92, Sıra: 12.
- Bulunmaz, B. (2012). "Türk Basının Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", *Öneri*, C.10, S. 37, s. 203-214.
- Cumhuriyet, "CHP Grubu Toplantısının Akisleri", 28 Ağustos 1947.
- Dağcı, G. T. (2006). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi*, İlgı Yayınları, İstanbul.
- Er, T. (2003). *Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Eraslan, C. (1998). "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 6, S. 22.

- Gönlübol, M. (1996). (Edt.), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güner, D. (2015). *Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Güngör, S. (2010). "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, ss. 193-208.
- Gürkan, N. (2000). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İskit, S. R. (2000). *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya E., Ayşe E. (2010). "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", *İletişim Fakültesi Dergisi*.
- Koloğlu, A. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Koloğlu, A. (1993). *Türk Basını Kuvay-ı Milliye'den Günümüze 70. Yılında Cumhuriyet Basını*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Makal, A. (2008). "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963". <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/199435/1/ECOBARCE242.pdf>
- Özsever, A. (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara.
- Parmaksızoğlu, A. (1959). *Türk Gazetecilik ve Basın Tarihi*, Dünya Haberler Ajansı Neşriyatı, İstanbul.
- Sakal, F. (2008), *Çok Partili Döneme Geçişte Tek Partinin Muhalefet Anlayışı*, Etüt Yayınları, Samsun.
- Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Son Posta, "34 Milletvekili Peker Hükümetine Muhalif Oy Verdi", 27 Ağustos 1947.
- Son Posta, "CHP'de Tarihi Bir Hadise", 27 Ağustos 1947, s.7.
- Son Posta, "Hükümetten Yana Olanlar Fikir Ayrılığından Şikayetçi", 26 Ağustos 1947.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2005). *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Şahin, E., Tunç, B. (2015). "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 31-69.

Şahin, İ. (2017). "İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes'in Siyaset Dili", *Tarih ve Günce*.

Şentürk Acar, B. (2023). *1947 Basımına Göre Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri*, Sonçağ Akademi, Ankara.

Şeyhanlıoğlu, H. (2012). "12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Bakış Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Isparta.

Tasvir, "Başbakanın H.P. Meclis Grubundaki Nutku", 29 Ağustos 1947.

Tasvir, "Celal Bayar'ın Beyanâtı", 14 Mart 1947.

Tasvir, "Moskova'dan İlk Tefsirler", 15 Mart 1947.

Tasvir, "Truman Yardım Teklifi Karşısında Başbakan Recep Peker'in Beyanâtı", 14 Mart 1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 3, 06.12.1946.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, Cilt 4, 03.02.1947.

TBMM Tutanak Dergisi, Hazırlama Komisyon Raporu, Dönem: VIII, Cilt: 3, 06.12.1946

Topuz, H. (1973). *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Türk Dili, "Başbakan Truman'ın Kongreye Yaptığı Teklif Çok İyi Karşılandı", 14 Mart 1947.

Türk Dili, "Recep Peker Hükümeti Çoğunlukla Güven Oyu Aldı", 28 Ağustos 1947.

Türk Sözü, "Recep Peker İttifaka Yakın Çoğunlukla Güven Oyu Aldı", 27 Ağustos 1947.

Türkyolu, "Hükümet Partide İtimat Reyi Aldı", 28 Ağustos 1947.

Türkyolu, "Hükümet Partide İtimat Reyi Aldı", 28 Ağustos 1947.

Ulus, "Peker Hükümeti Dün Güven Oyu Aldı", 27 Ağustos 1947.

Vatan, "CHP Meclis Grubunun Dünkü Toplantısı Yedi Buçuk Saat Sürdü", 27 Ağustos 1947.

Vural, M. K. (2008). "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi", *ÇTTAD*, VII/16-17, s. 381-395.

Yel, S. (2009). *Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)*, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara.

Yeni Sabah, "Kabine Yine İtimat Kazandı", 27 Ağustos 1947.

Zürcher, E. J. (2010). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, İletişim Yayınları, İstanbul.